

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНТЕРНЬЮЗ
У К Р А Ї Н А

РАДА
НАСТУПНЕ ПОКОЛІННЯ

Фонд
Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва

АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТІВ №10249, №10177, №5344-д, №10439

Вересень 2024

Застереження

Ця публікація стала можливою завдяки щедрій підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст публікації не обов'язково відображає погляди USAID чи уряду Сполучених Штатів. Видання публікації здійснене в рамках Програми USAID «РАДА: наступне покоління», яка є п'ятирічною ініціативою (2021–2026), що впроваджується ГО «Інтерньюз-Україна».

Детальніше про Програму:

<https://internews.ua/rang/about>
<https://www.facebook.com/usaidradaprogram>

Дослідження, викладене в публікації, виконане Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.

Про Фонд

Фонд «Демократичні Ініціативи» – одна з найперших неурядових організацій, яка ще на початку своєї діяльності у 1993 році виконувала роль посередника між дослідниками громадської думки та громадськістю, аналізуючи та презентуючи суспільству громадську думку українського населення щодо гострих соціальних проблем.

Сьогодні «Демократичні ініціативи» працюють як аналітичний центр, який виконує оригінальні дослідження, цілеспрямовано просуває свої напрацювання на державний рівень, провадить адвокацію свого продукту та системно впливає на формування політики й громадської думки. Фонд бере участь у консультативно-дорадчих органах при органах влади, налагодив залучення представників органів влади до експертних досліджень.

Більше про проєкти Фонду:

<https://dif.org.ua/>
<https://www.facebook.com/deminitatives>

Про дослідження

Аналітичний звіт підготовлений Фондом в межах проєкту, спрямованого на посилення залучення громадян до підготовки та ухвалення законів, пов'язаних із наближенням України до процесу виконання умов вступу до ЄС, та сприяння свідомому ухваленню рішень народними депутатами під час голосування на пленарних засіданнях. Звіт охоплює законопроєкти «Про удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» (№10249); «Про розвиток індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті» (№10177); «Про забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» (№5344-д); «Про удосконалення роботи Бюро економічної безпеки» (№10439).

Висновки та рекомендації, подані у звіті, ґрунтуються на серії експертних інтерв'ю та репрезентативному опитуванні громадської думки.

ЗМІСТ

Методологія.....	2
Профіль законопроєкту №10249.....	4
Профіль законопроєкту №10177.....	9
Профіль законопроєкту №5344-д.....	14
Профіль законопроєкту №10439.....	21
Результати експертних інтерв'ю до законопроєкту №10249.....	26
Результати опитування до законопроєкту №10249.....	30
Результати експертних інтерв'ю до законопроєкту №10177.....	33
Результати опитування до законопроєкту №10177.....	35
Результати експертних інтерв'ю до законопроєкту №5344-д.....	37
Результати опитування до законопроєкту №5344-д.....	46
Результати експертних інтерв'ю до законопроєкту №10439.....	48
Результати опитування до законопроєкту №10439.....	52
Результати опитування у табличному вигляді.....	54

МЕТОДОЛОГІЯ

Опитування громадської думки проводилося Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова у період з 15 по 20 червня 2024 року.

Методом face-to-face було опитано 2016 респондентів віком від 18 років у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та місті Києві. У Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській областях – лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії.

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі, коли здійснювався відбір респондентів за статево-віковими квотами. Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру за віком, статтю і типом поселення дорослого населення територій, на яких проводилося опитування станом на початок 2022 року.

Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Водночас додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Експертні інтерв'ю проводилися у вигляді онлайн-інтерв'ю або шляхом самостійного заповнення респондентами Гугл-форми залежно від вибору респондента. Загалом у експертних інтерв'ю взяло участь 12 експертів, по 3 експерти на кожен законопроект.

Загальний список експертів, які погодилися на публікацію їхніх особистих даних:

- ▶ Андрій Єрашов – громадська спілка «Спілка українських підприємців»
- ▶ Володимир Бугров – Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- ▶ Євген Крапивін – громадська організація «Центр політико-правових реформ»
- ▶ Катерина Шуневич – Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»
- ▶ Людмила Фурсова – правозахисна громадська організація «Fight For Right»
- ▶ Марина Легенька – громадська організація «Ла-Страда Україна»
- ▶ Наталя Король – Вінницький апеляційний суд
- ▶ Олег Іванов – аналітична платформа «VoxUkraine»
- ▶ Павло Ждан – Національна Асамблея людей з інвалідністю України
- ▶ Сергій Квіт – Національний університет «Києво-Могилянська академія»
- ▶ Тетяна Шевчук – громадська організація «Центр Протидії Корупції»

ПРОФІЛЬ ЗАКОНОПРОЄКТУ №10249

Назва: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» ([№ 10249](#)) від 10.11.2023

Ініціатор законопроекту: Денис Шмигаль (Кабінет Міністрів України)

Статус: Готується на друге читання

Опитані експерти_ки: Катерина Шуневич (Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»), Марина Легенька (громадська організація «Ла-Страда Україна»), Наталя Король (Вінницький апеляційний суд)

На кого першочергово вплине законопроект у разі ухвалення:

- ▶ особи, що постраждали від насильства у сім'ї;
- ▶ особи, що вчиняють насильство у сім'ї;
- ▶ вагітні жінки та жінки з дітьми віком до одного року;
- ▶ діти.

Заявлена мета законопроекту: удосконалити механізм запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі у зв'язку з ратифікацією Стамбульської конвенції.

Основні фактичні зміни, запропоновані законопроектом:

- ▶ Дозволяє розірвання шлюбу у разі вагітності дружини чи протягом року після народження дитини, якщо один із подружжя вчинив домашнє насильство щодо іншого з членів подружжя, дитини або іншого члена сім'ї.
- ▶ Не дозволяє суду вживати заходи для примирення, якщо один із подружжя вчинив домашнє насильство.
- ▶ Розширює перелік спеціалізованих служб підтримки осіб, що постраждали від насильства за ознакою статі.

Чи досягає законопроект заявленої мети:

Частково. Пропоновані законопроектом зміни відповідають міжнародним зобов'язанням України, зокрема в межах Стамбульської конвенції, конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дітей і конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Заборона на застосування судом заходів з примирення подружжя і

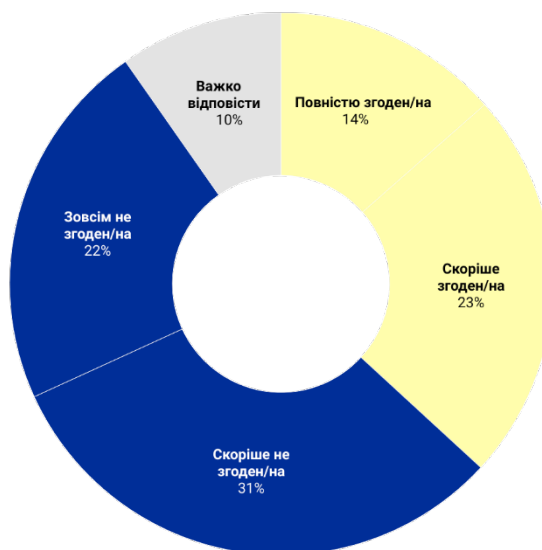
можливість розірвати шлюб протягом вагітності дружини у разі вчинення домашнього насильства сприяють зменшенню повторних, більш жорстоких, випадків домашнього насильства.

Однак законопроект не містить чіткого визначення, на підставі чого суд має визначати вчинення фактів попереднього домашнього насильства, що може призвести до звуження сфери застосування цього положення у випадках, коли суд керуватиметься винятково результатами розгляду кримінальних чи адміністративних справ щодо домашнього насильства.

Ставлення населення до пропонованих змін:

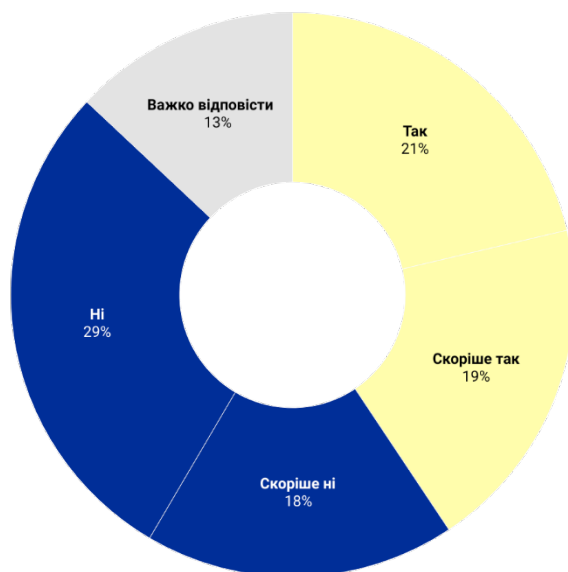
Абсолютна більшість українців (53%), незалежно від статі, НЕ погоджуються з твердженням, що збереження сім'ї важливіше за інтереси окремих її членів. Попри те, що відносна більшість населення (46%) виступає проти можливості розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, така позиція більшою мірою продиктована побоюваннями щодо безпеки й захищеності жінки у разі розлучення.

**Q: Ви згодні чи не згодні з наступним твердженням:
Збереження сім'ї важливіше за інтереси окремих її членів**

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

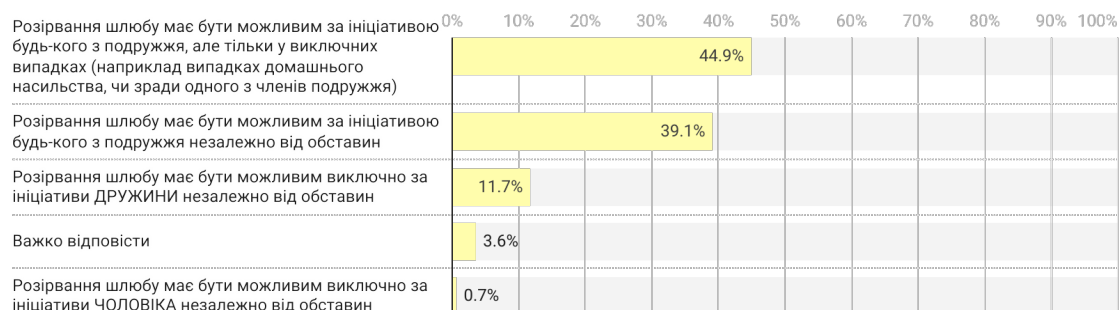
Q: На Вашу думку, чи у членів подружжя повинна бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності дружини?

Source: DIF • Created with Datawrapper

Серед респондентів, які підтримують можливість розірвання шлюбу під час вагітності дружини (41%), переважна більшість (51,5%) вважають, що така можливість має існувати незалежно від обставин, тоді як решта (45%) схильються до думки, що для цього мають бути певні підстави, наприклад, вчинення домашнього насильства.

Q: На Вашу думку, за чиєю ініціативою і за яких обставин члени подружжя повинні мати можливість розірвати шлюб у разі вагітності дружини?

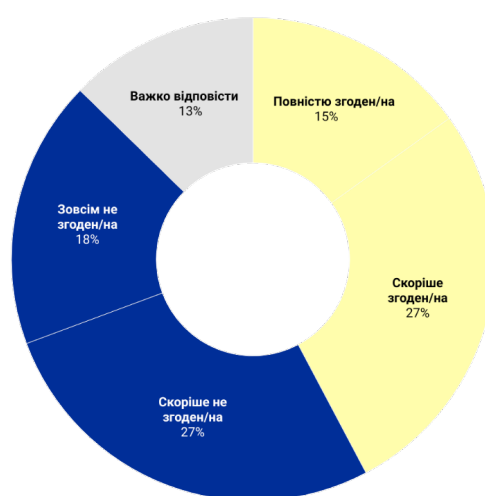
% серед респондентів, які вважають, що у членів подружжя повинна бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності дружини; n=824; респонденти могли обрати одну відповідь

Source: DIF • Created with Datawrapper

Більшість українців (45%) не вважають, що полегшення процедури розірвання шлюбу призведе до росту кількості розлучень. Протилежну думку поділяють 42% опитаних. Переважно це побоювання поширене серед категорій населення, для яких сім'я – це ще й економічна захищеність.

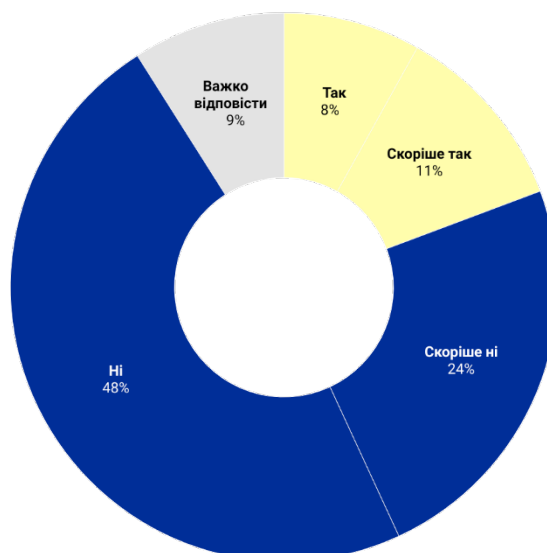
**Q: Ви згодні чи не згодні з наступним твердженням:
Якщо полегшити процедуру розірвання шлюбу, кількість розлучень зросте**

Source: DIF - Created with Datawrapper

Заборона на застосування судом заходів з примирення у випадках, коли мало місце домашнє насильство, підтримують 72% українців.

Q: Чи варто державі намагатися зберегти шлюб шляхом примирення подружжя, якщо один з членів подружжя застосовував насильство щодо іншого?

Source: DIF - Created with Datawrapper

Рекомендації з покращення:

- ▶ **Ухвалення законопроекту №5492 від 14.05.2021.** Цей законопроект, як і законопроект №10249, передбачає внесення змін до статей 110 і 111 Сімейного Кодексу України, однак дозволяє подавати позов про розірвання шлюбу без додаткових умов з боку законодавства. Зниження порогу розірвання шлюбу для подружжя, яке більше не бажає перебувати у шлюбі, сприяє запобіганню випадкам вчинення домашнього насильства. Крім того, законопроект №5492 забороняє суду застосовувати заходи з примирення за наявності ознак вчинення домашнього насильства незалежно від результатів розгляду цивільних, кримінальних чи адміністративних справ щодо домашнього насильства, що сприятиме зниженню повторної ретравматизації серед осіб, що зазнали домашнього насильства.
- ▶ **Розширення застосування інших видів адміністративного покарання за вчинення домашнього насильства, окрім штрафів.** Зокрема, збільшення строків адміністративного арешту та громадських робіт. Штраф не є ефективним методом покарання у разі домашнього насильства, оскільки він здебільшого сплачується з сімейного бюджету, що знижує вірогідність звернення до правоохоронних органів, особливо економічно вразливих груп населення.
- ▶ **Розмежування повноважень між Міністерством соціальної політики та Національною соціальною сервісною службою у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.**
- ▶ **Запровадження спеціалізації суддів з розгляду справ про домашнє насильство,** що сприятиме систематичному підвищенню кваліфікації суддів та їх залученню до роботи міжвідомчих органів.

ПРОФІЛЬ ЗАКОНОПРОЄКТУ №10177

Назва: «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті» ([№ 10177](#)) від 23.10.2023

Ініціатор законопроекту: Денис Шмигаль (Кабінет Міністрів України)

Статус: Прийнято

Опитані експерти_ки: Володимир Бугров (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), Сергій Квіт (Національний університет «Києво-Могилянська академія»), анонімна експертка (представляє викладацький склад одного з національних університетів).

На кого першочергово вплине законопроект у разі ухвалення:

- ▶ студенти закладів вищої освіти;
- ▶ адміністративний персонал закладів вищої освіти;
- ▶ науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти;
- ▶ заклади вищої духовної освіти.

Заявлена мета законопроекту: розширення можливостей здобувачів вищої освіти у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій та автономії закладів вищої освіти у розробленні та реалізації освітніх програм.

Основні фактичні зміни, запропоновані законопроектом:

- ▶ Розширює можливості закладів вищої освіти у формуванні освітніх програм.
- ▶ Дозволяє створювати міждисциплінарні освітні програми незалежно від рівня вищої освіти.
- ▶ Дає змогу збільшити на 25% тривалість денної чи дуальної форм навчання для студентів, які навчаються за кошти державного чи регіонального замовлення.
- ▶ Дозволяє зменшити строк навчання на 25%.
- ▶ Дає змогу регулювати студентам річне навчальне навантаження.
- ▶ Зарахування кредитів ЄКТС за результатами неформальної чи інформальної освіти, програм внутрішньої та міжнародної академічної мобільності.
- ▶ Через рік після завершення воєнного стану держава припиняє визнавати документи про вищу духовну освіту, видані закладами вищої духовної освіти.

Чи досягає законопроект заявленої мети:

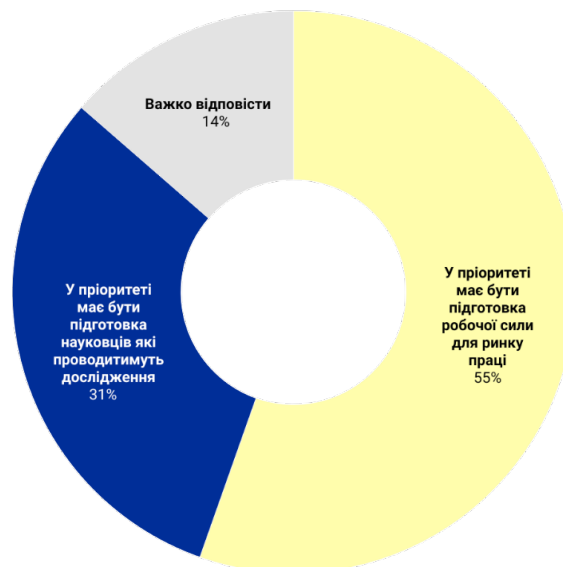
Так. Законопроект значно розширює свободу студентів у виборі строків навчання, дозволяючи їм скорочувати, а за умови навчання на державному чи регіональному замовленні – подовжувати строк виконання освітньої програми. В межах строків навчання студенти зможуть регулювати річне навчальне навантаження, обираючи вибіркові освітні компоненти, які дадуть змогу їм отримати додаткові професійні кваліфікації.

Заклади вищої освіти отримають ширшу автономію, маючи змогу самостійно розробляти і затверджувати освітні та міждисциплінарні програми, що посилює конкуренцію між закладами вищої освіти і надасть студентам ширший спектр вибору. Заклади вищої освіти зможуть визнавати результати неформальної чи інформальної освіти, програм внутрішньої та міжнародної академічної мобільності, що знизить навантаження на студентів, позбавивши їх необхідності повторно здобувати вже наявні в них знання та компетенції.

Ставлення населення до пропонованих змін:

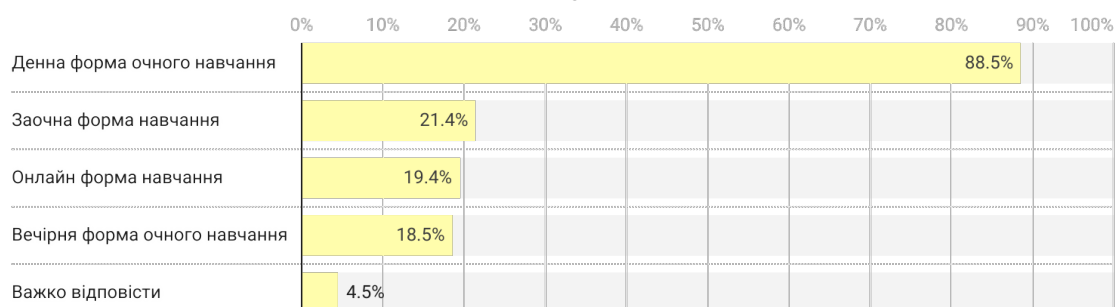
Більшість українців (55%) хочуть бачити університети насамперед як заклади з підготовки робочої сили для ринку праці, тож заходи, які сприяють гнучкій підготовці спеціалістів з необхідними для роботи практичними навичками, знаходять більше підтримки у громадській думці.

Q: На Вашу думку, яку роль мають відігравати університети в сучасному українському суспільстві?

Перша редакція законопроекту передбачала ліквідацію вечірньої та заочної форм навчання. Ці зміни не потрапили у кінцевий варіант, в якому був ухвалений законопроект, що загалом відповідає очікуванням українців. Серед населення країни поширене амбівалентне ставлення до вечірньої та заочної форм навчання. З одного боку, лише 18,5% і 21% опитаних, відповідно, вважають, що вечірня та заочна форми навчання здатні забезпечити здобуття якісної вищої освіти. З іншого – 42% і 53% респондентів, відповідно, вважають, що вечірня та заочна форми навчання мають бути доступними в Україні. Такий погляд відповідає загальній тенденції серед українців (62%) щодо розширення доступності вищої освіти в країні.

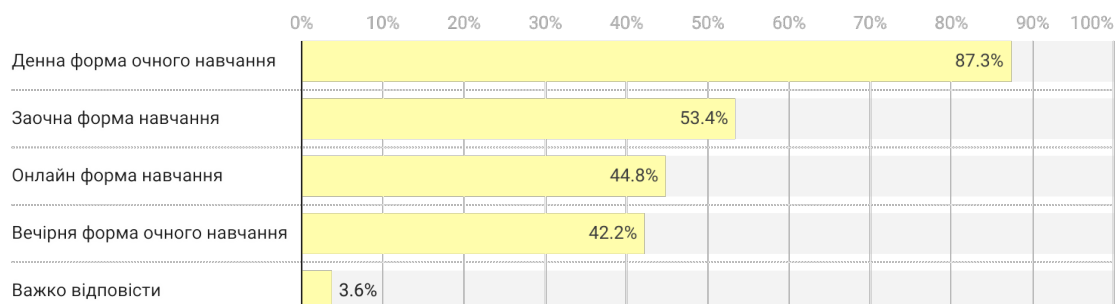
Q: Які з запропонованих форм здобуття вищої освіти, на Вашу думку, найбільше сприяють отриманню студентами якісної освіти?

Респонденти могли обрати декілька відповідей

Source: DIF • Created with Datawrapper

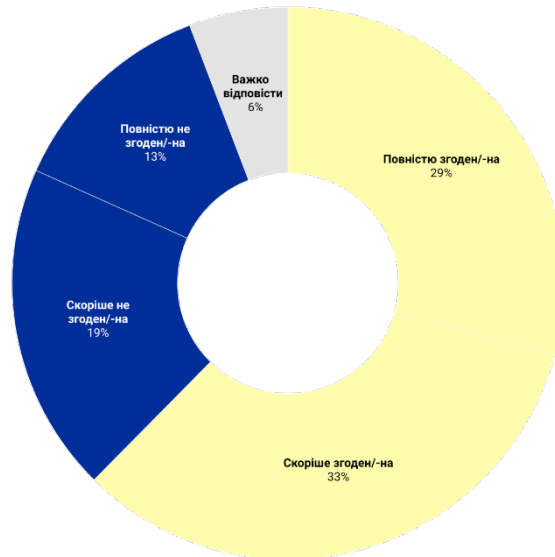
Q: Які з запропонованих форм здобуття вищої освіти, на Вашу думку, мають бути доступними в Україні?

Респонденти могли обрати декілька відповідей

Source: DIF • Created with Datawrapper

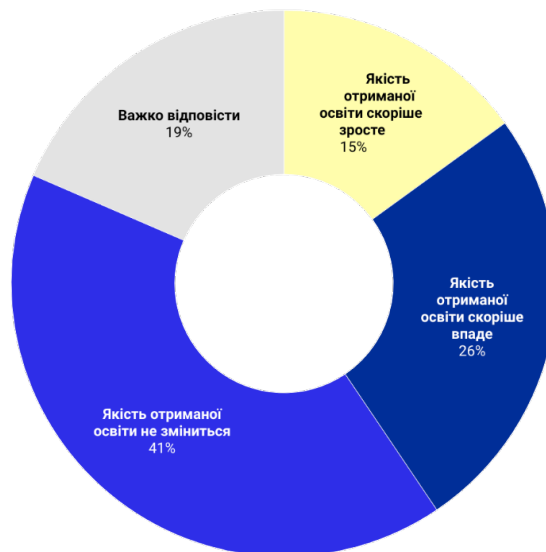
Q: Ви згодні чи не згодні з наступним твердженням: Якомога більша кількість українських громадян повинна мати вищу освіту?

Source: DIF • Created with Datawrapper

Водночас варто зазначити, що лише чверть населення поділяє тривогу, що можливість студентів зменшувати чи збільшувати строки свого навчання призведе до погіршення якості здобутої ними освіти.

Q: На Вашу думку, якщо студенти за власним бажанням зможуть замість 4 років на бакалавраті, опанувати необхідні знання за 2 чи 6 років, як це вплине на якість отриманої ними освіти?

Source: DIF • Created with Datawrapper

Рекомендації з покращення:

- ▶ **Узгодити зміни, пропонувані законопроектом, у частині тривалості здобуття освіти та гнучкості навчального навантаження відповідно до індивідуальних навчальних планів студентів, з ресурсами та можливостями закладів вищої освіти.** Можливість обрання вибіркового освітніх компонентів та, водночас, внесення змін у строки здобуття освіти з відповідними змінами у річне навантаження призведе в окремих закладах вищої освіти до збільшення кількості дисциплін, які викладаються, з паралельним зменшенням кількості студентів, які їх опановують. Як наслідок, або зменшиться навантаження науково-педагогічних працівників та розмір їхньої заробітної плати, а закладам вищої освіти доведеться розширювати штат, або науково-педагогічним працівникам доведеться викладати більше різноманітних дисциплін, що створить додаткове навантаження на них.
- ▶ **Внести зміни, які б зняли обмеження у правах студентів, що навчаються за кошти фізичних та юридичних осіб, в частині можливості подовження строків навчання на денній та дуальній формах навчання.**

ПРОФІЛЬ ЗАКОНОПРОЄКТУ №5344-Д

Назва: «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» ([№5344-д](#)) від 18.11.2022

Ініціатор законопроекту: Галина Третякова (народна депутатка)

Статус: Очікує на друге читання

Опитані експерти_ки: Андрій Єрашов (громадська спілка «Спілка українських підприємців»), Людмила Фурсова (правозахисна громадська організація «Fight For Right»), Павло Ждан (Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

На кого першочергово вплине законопроект у разі ухвалення:

- ▶ люди з інвалідністю;
- ▶ роботодавці;
- ▶ громадські об'єднання людей з інвалідністю.

Заявлена мета законопроекту: створення умов для реалізації особами з інвалідністю права на працю

Основні фактичні зміни, запропоновані законопроектом:

- ▶ Передбачає здійснення роботодавцем заходів розумного пристосування робочого місця працівників з інвалідністю за рахунок власних коштів та коштів Державного фонду соціального захисту осіб з інвалідністю. Втім, розумне пристосування робочого місця не є обов'язковим, а здійснюється на розсуд роботодавця.
- ▶ Дозволяє роботодавцю уникнути зобов'язань забезпечити повернення на роботу працівника, який отримав інвалідність внаслідок виконання посадових обов'язків, якщо роботодавець виплатить працівнику втрачений заробіток у трикратному розмірі.
- ▶ Запроваджує для роботодавців, які мають у штаті понад вісім працівників, щоквартальну сплату внеску. Розмір внеску залежить від нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, який становить: 1 робоче місце для роботодавців з чисельністю штату менш як 25 працівників, 4% штатних працівників для роботодавців зі штатом понад 25 працівників і 2% для закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів і установ, основним видом діяльності яких є реабілітація осіб з інвалідністю. Водночас при розрахунку нормативу робочих місць не враховуються штатні одинці, які зайняті на роботах з важкими, шкідливими чи

небезпечними умовами праці.

- ▶ Запроваджує статус підприємства трудової інтеграції. Цей статус можуть отримати підприємства, де не менше 50% штату складають особи з інвалідністю (30%, якщо особи мають першу чи другу групу інвалідності), робочі місця відповідають розумному пристосуванню, розмір заробітної плати осіб з інвалідністю перевищує розмір мінімальної заробітної плати.
- ▶ Вводить статус підприємства захищеного працевлаштування. Цей статус можуть отримати підприємства, де не менше 50% штату складається з осіб з інвалідністю першої чи другої груп (30%, якщо особи мають першу та другу групи інвалідності з порушенням зору або психічними розладами), робочі місця відповідають розумному пристосуванню, розмір заробітної плати осіб з інвалідністю перевищує розмір мінімальної заробітної плати, а доходи, отримані від діяльності, скеровуються винятково на забезпечення статутної діяльності підприємства.
- ▶ Надає підприємствам трудової інтеграції і підприємствам захищеного працевлаштування пільги зі сплати податків і зборів.

Чи досягає законопроект заявленої мети:

Законопроект у поточному вигляді містить низку ініціатив, які скоріше обмежують трудові права людей з інвалідністю, ніж розширюють їх. Зокрема, потреба у заходах розумного пристосування визначається на розсуд роботодавця; знижується норматив робочих місць для осіб з інвалідністю для галузей, які найбільше «продукують» осіб з інвалідністю; впроваджується механізм, який допоможе роботодавцям уникнути зобов'язань щодо поновлення на робочому місці працівника, який отримав інвалідність під час виконання посадових обов'язків, якщо роботодавець виплатить працівнику грошову компенсацію.

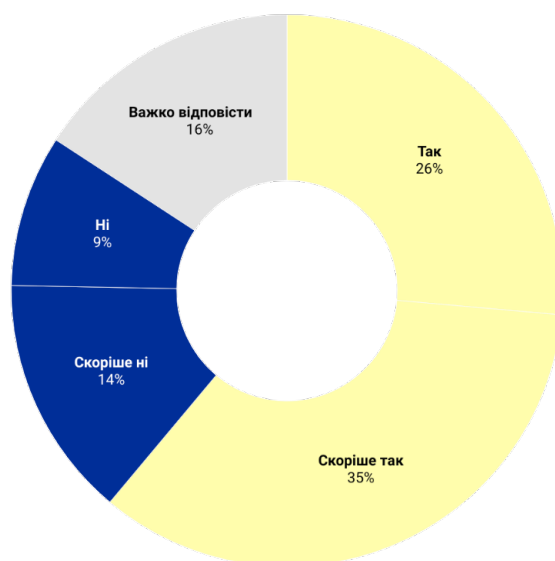
Низка запропонованих законопроектом змін не узгоджується з чинним законодавством або ж потребує впровадження ширших змін, які виходять за рамки законопроекту. Наприклад, зменшення нормативу працевлаштування осіб з інвалідністю для установ, основним видом діяльності яких є реабілітація осіб з інвалідністю, до 2% не зможе бути реалізоване на практиці, оскільки цей вид діяльності відсутній у класифікаторі видів економічної діяльності. Питання дискримінації за ознакою інвалідності доречніше було б регулювати законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Пільги зі сплати податків і зборів, які впроваджує законопроект, потребують законодавчого

врегулювання на рівні Податкового кодексу та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Ставлення населення до пропонуванних змін:

61% опитаних українців вважають дискримінацію людей з інвалідністю при працевлаштуванні на роботу поширеною проблемою. Ці дані свідчать не так про реальну поширеність дискримінації, як про запит населення на розв'язання цієї проблеми.

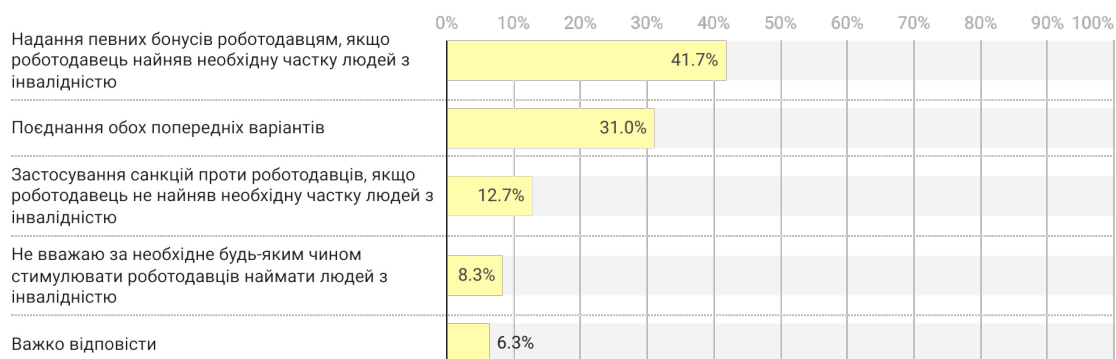
Q: На Вашу думку, чи поширена зараз в Україні дискримінація людей з інвалідністю при працевлаштуванні на роботу?

Source: DIF • Created with Datawrapper

На думку більшості респондентів (42%), найефективнішою стратегією стимулювання роботодавців наймати більше людей з інвалідністю є використання заходів позитивного стимулювання. Поєднання санкцій разом з програмами позитивного заохочення підтримав 31% населення, тоді як використання лише санкцій – 13%. Ці результати опитування громадської думки частково йдуть у розріз з політикою законопроекту, яка пропонує стимулювати роботодавців брати на роботу людей з інвалідністю через сплату внесків за невиконання нормативу і можливість отримати підтримку від держави у разі їх сплати.

Q: На Вашу думку, який зі шляхів з більшою вірогідністю стимулюватиме роботодавців наймати людей з інвалідністю?

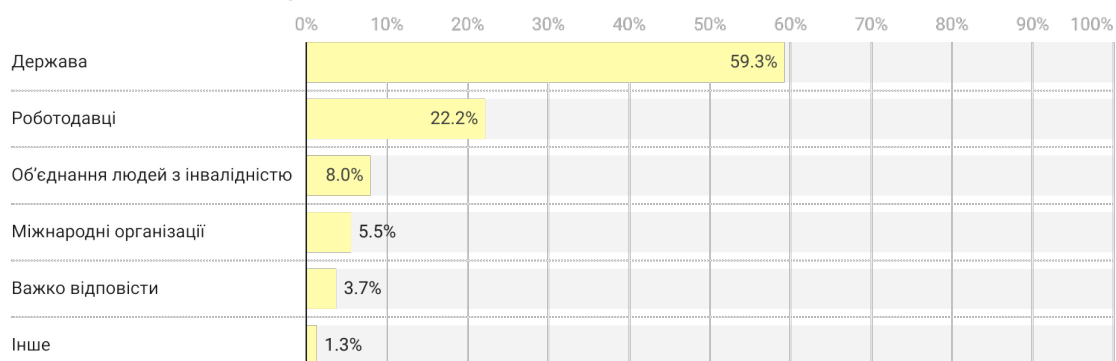

Респонденти могли обрати одну відповідь

Source: DIF • Created with Datawrapper

Крім того, думка населення не збігається у визначенні суб'єкта, який має відігравати основну роль при забезпеченні розумного пристосування робочих місць для людей з інвалідністю. Законопроект передбачає, що основну роль в цьому на себе візьмуть роботодавці, тоді як більшість населення (59%) очікує цього від держави. Лише 22% опитаних покладають відповідальність за розумне пристосування робочих місць на роботодавців.

Q: Хто має найбільше докладатися до облаштування доступного робочого простору для людей з інвалідністю?

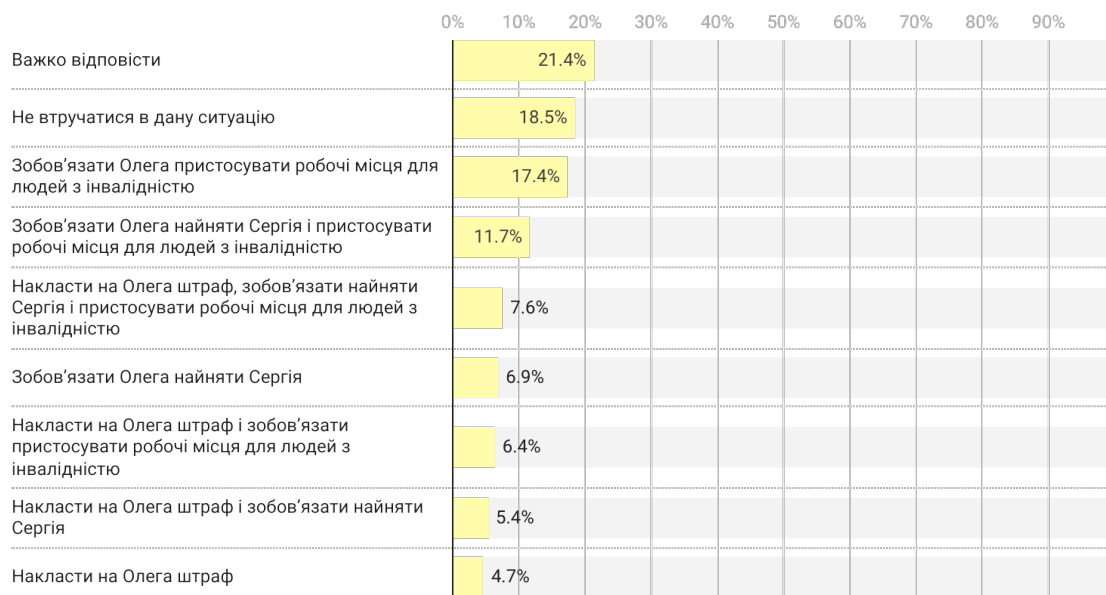

Респонденти могли обрати одну відповідь

Source: DIF • Created with Datawrapper

Загальну, парадоксальну, тенденцію у баченні населенням захисту трудових прав людей з інвалідністю можна описати як мінімізацію втручання держави у покарання роботодавців за порушення прав людей з інвалідністю та, водночас, максимізацію ролі держави у самостійному облаштуванні комфортних умов праці для людей з інвалідністю та позитивне заохочення роботодавців до найму людей з інвалідністю там, де вони вже в цьому зацікавлені.

Q: Уявіть наступну ситуацію. Роботодавець Олег володіє службою таксі. До нього в службу на вакансію таксиста, подається водій Сергій, який з народження є нечуючим. На відміну від інших претендентів на посаду Сергій має попередній досвід роботи в таксі, новий автомобіль та ніколи не порушував правил дорожнього руху, однак Олег все одно відмовляє Сергію через страх, що клієнти відмовлятимуться їхати з нечуючим водієм і дохід його бізнесу впаде. Як на Вашу думку, у зв'язку з цим, щодо Олега має вчинити держава?

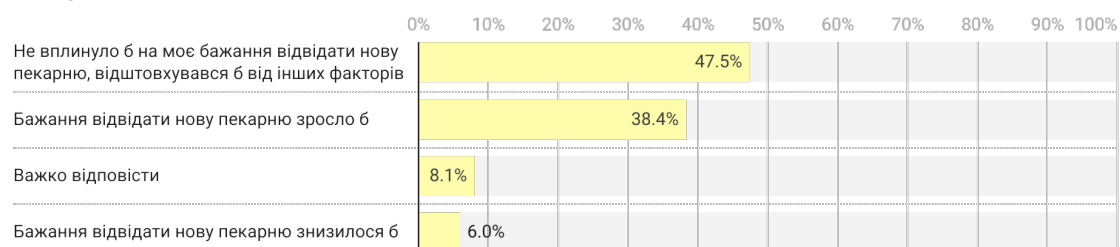

Респонденти могли обрати одну відповідь

Source: DIF • Created with Datawrapper

Попри побоювання деяких роботодавців, немає підстав вважати, що працевлаштування людей з інвалідністю, у тому числі з інтелектуальними порушеннями, матиме значний вплив на зниження частки покупців товарів чи послуг.

Q: Уявіть, що поруч з Вашим домом відкрилася пекарня, де працюють виключно люди з інвалідністю, а Вам саме треба придбати хліб. Ваші сусіди позитивно відгукуються про пекарню, кажуть що у ній смачна випічка і ввічливий персонал. Ви також дізналися, що співробітники пекарні, зокрема пекарі і касири, це люди з інтелектуальними порушеннями, такими як синдром Дауна та розлад аутистичного спектра. У такій ситуації, як би змінилося Ваше бажання відвідати нову пекарню?

Респонденти могли обрати одну відповідь

Source: DIF • Created with Datawrapper

Рекомендації з покращення:

- ▶ Провести розрахунки актуальної кількості економічно активних людей з інвалідністю та частки працевлаштованих людей з інвалідністю у різних секторах економіки. Запропоновані законопроектom зміни можуть бути ефективно впроваджені лише за умови, якщо вимоги до нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю співвідносяться з наявною кількістю людей з інвалідністю, які можуть бути працевлаштовані. Інакше роботодавці не зможуть виконати вимоги законопроектu і отримають додатковий фінансовий тягар.
- ▶ Спростити для роботодавців процедуру звернення за фінансуванням до Державного фонду соціального захисту осіб з інвалідністю на заходи з розумного пристосування робочих місць.
- ▶ Внести зміни до антидискримінаційного законодавства, які б передбачали реальну відповідальність роботодавців за відмову в розумному пристосуванні робочих місць. Окрім санкцій за невиконання вимог законодавства, необхідно також зобов'язати роботодавця вживати заходи з розумного працевлаштування та повідомляти про них.
- ▶ Запровадити для галузей, які передбачають важкі, шкідливі чи небезпечні умови праці, такі ж вимоги щодо виконання нормативу з працевлаштування осіб з інвалідністю.
- ▶ Додати до КВЕД реабілітацію осіб з інвалідністю, навчання таких осіб або догляд за ними.
- ▶ Зобов'язати роботодавців забезпечити робочим місцем працівників, які отримали інвалідність внаслідок виконання посадових обов'язків. Фінансові санкції за невиконання цієї вимоги не повинні передбачати можливість їх подальшого невиконання.
- ▶ Запровадити пропоновані законопроектom пільги зі сплати податків і зборів до Податкового кодексу України та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
- ▶ Передбачити в законопроекті перелік напрямів, на які можуть бути використані кошти Державного фонду соціального захисту осіб з інвалідністю.

ПРОФІЛЬ ЗАКОНОПРОЄКТУ №10439

Назва: «Про внесення змін до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» щодо удосконалення роботи Бюро» ([№10439](#)) від 29.01.2024

Ініціатор законопроекту: Денис Шмигаль (Кабінет Міністрів України)

Статус: Прийнято

Опитані експерти_ки: Євген Крапивін (громадська організація «Центр політико-правових реформ»), Олег Іванов (аналітична платформа «VoxUkraine»), Тетяна Шевчук (громадська організація «Центр Протидії Корупції»)

На кого першочергово вплине законопроект у разі ухвалення:

- ▶ кандидатів на посаду Директора БЕБ;
- ▶ працівників БЕБ;
- ▶ власників бізнесу.

Заявлена мета законопроекту: удосконалення правових засад діяльності Бюро економічної безпеки України.

Основні фактичні зміни, запропоновані законопроектом:

- ▶ Дозволяє звільняти працівників БЕБ за відмову від проходження атестації чи ухвалення атестаційною комісією рішення про неуспішне проходження працівником атестації.
- ▶ Визначає склад конкурсної комісії з призначення Директора БЕБ, яка має складатися з трьох осіб, визначених Кабінетом Міністрів, і трьох осіб, визначених Кабінетом Міністрів на підставі пропозицій міжнародних та іноземних організацій.
- ▶ Дозволяє бути членом конкурсної комісії іноземцям.
- ▶ Запроваджує квоту в 4 голоси для ухвалення рішень конкурсної комісії, з яких не менше двох мають належати членам, обраним за пропозицією міжнародних та іноземних організацій.
- ▶ Дозволяє фінансування конкурсної комісії за рахунок міжнародної технічної допомоги;
- ▶ Затвердження Директора БЕБ здійснюється Кабінетом Міністрів шляхом призначення однієї з двох кандидатур, поданих конкурсною комісією.
- ▶ Впроваджує механізм призначення на посади в БЕБ через

проведення конкурсного відбору кадровою комісією. Призначення поза конкурсом дозволяється лише на посади першого заступника і заступника Директора БЕБ. Кадрові комісії складаються з п'яти працівників БЕБ, з яких не менше двох мають бути номіновані представниками громадських об'єднань і один – Радою громадського контролю.

- ▶ Зовнішній аудит ефективності діяльності БЕБ проводиться на регулярній основі через один та три роки після призначення Директора БЕБ, а не за рішенням Кабінету Міністрів, як це було раніше. Директор БЕБ може бути звільнений на підставі висновку Комісії з проведення зовнішнього аудиту про неефективність діяльності БЕБ.
- ▶ Запроваджує в БЕБ підрозділ внутрішнього контролю, який відповідає за виявлення вчинених працівниками БЕБ правопорушень. Керівника підрозділу призначає та звільняє Директор БЕБ.

Чи досягає законопроект заявленої мети:

Так. Законопроект вносить низку змін, які посилюють прозорість і підзвітність Директора БЕБ. Законопроект посилює контроль за відбором майбутнього Директора БЕБ шляхом створення конкурсної комісії, до складу якої входять представники міжнародних організацій, у тому числі іноземці, та вимагає підтримки більшості членів від міжнародних організацій для ухвалення рішення. Передбачається, що представники міжнародних організацій будуть менш вразливими до тиску з боку кандидатів на посаду Директора БЕБ і не матимуть особистого зацікавлення у просуванні певних кандидатур.

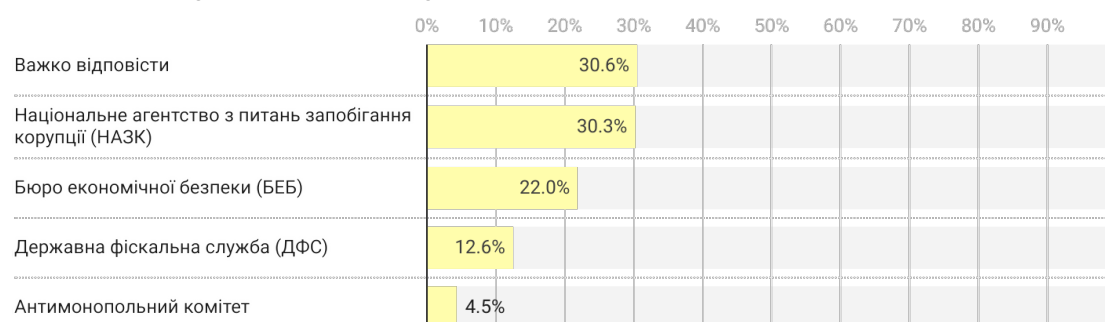
Запровадження механізму звільнення Директора БЕБ у разі визнання зовнішнім аудитом його роботи неефективною дозволяє звільнити Директора, який зловживає своїми повноваженнями чи неналежно виконує посадові обов'язки.

Ставлення населення до пропонованих змін:

Трохи менше чверті (22%) населення України обізнані з повноваженнями БЕБ, а рівень довіри до БЕБ є низьким. Цьому органу довіряє 21% опитаних, а не довіряє – 46%. Респонденти, які обізнані з повноваженнями БЕБ, трохи частіше висловлюють йому довіру, однак і серед цієї категорії рівень довіри від'ємний.

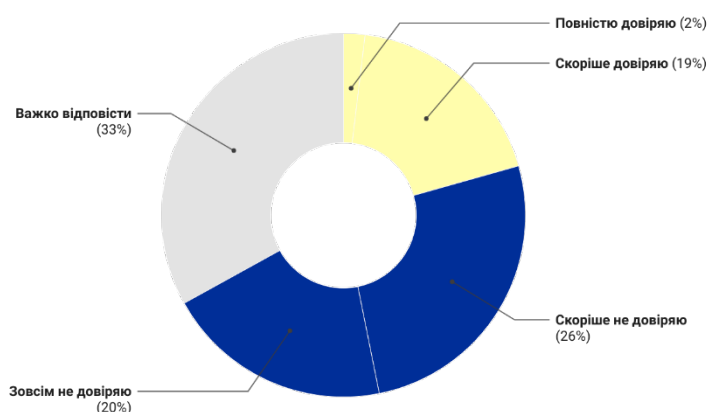
Q: Уявіть гіпотетичну ситуацію. Сьогодні Вам стало відомо про те, що керівник муніципального підприємства заволодів декількома мільйонами державних коштів. Який з наступних органів мав би почати досудове розслідування за даним фактом?

Респонденти могли обрати одну відповідь

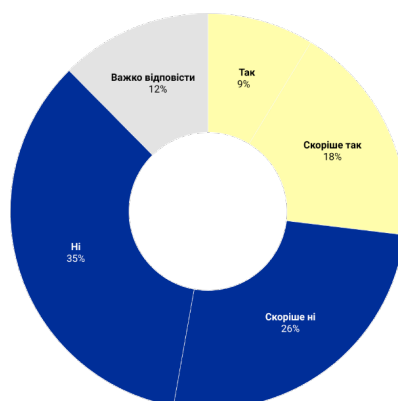
Source: DIF - Created with Datawrapper

Q: Оцініть, наскільки Ви довіряєте чи не довіряєте Бюро економічної безпеки (БЕБ)?

Source: DIF - Created with Datawrapper

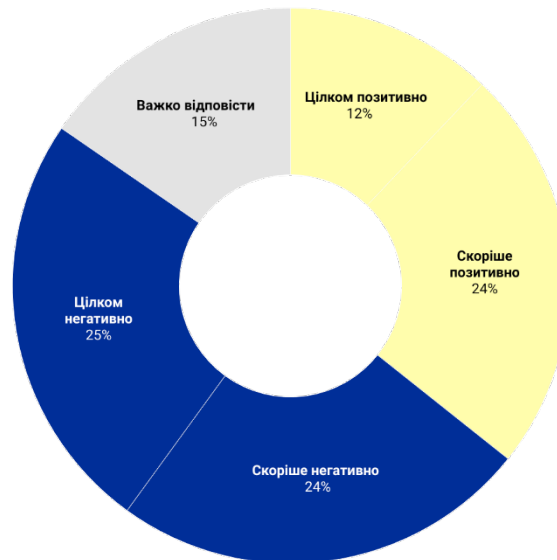
Q: Чи стежили б Ви за проведенням співбесід на посаду Директора Бюро економічної безпеки (БЕБ), якщо у Вас була така можливість?

Source: DIF - Created with Datawrapper

Залучення іноземців до керівних посад чи ухвалення важливих державних рішень тривалий час позитивно оцінювалося суспільством, оскільки вони мали більшу довіру. У разі залучення іноземців до конкурсної комісії з призначення Директора БЕБ позитивний ефект зростання довіри до рішення комісії і обраного нею кандидата може не спрацювати, оскільки 49% опитаних українців висловилися проти залучення іноземців до відбору кандидатів на посади керівників правоохоронних органів. Підтримало дану ініціативу 36% респондентів.

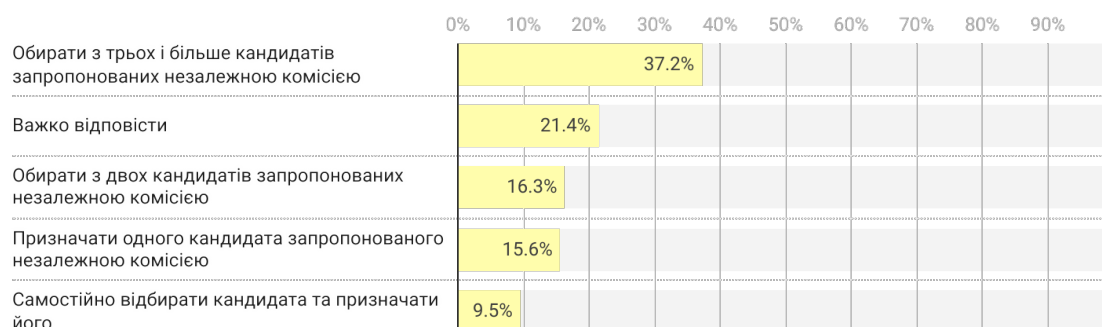
Q: Як Ви поставилися б до того, що до відбору кандидатів на посади керівників правоохоронних органів залучалися б іноземці?

Source: DIF • Created with Datawrapper

Позиції населення та експертів розійшлися в оцінці механізму призначення на посаду Директора БЕБ. Якщо експерти наполягали на тому, що роль Кабінету Міністрів має бути зведена до призначення одного кандидата, обраного конкурсною комісією, то більшість опитаних респондентів (37%) схилилися до думки, що Кабінет Міністрів має обирати з трьох і більше кандидатур, запропонованих йому комісією.

Q: На Вашу думку, яку роль має відігравати Кабінет міністрів України у призначенні Директора Бюро економічної безпеки (БЕБ)?

Респонденти могли обрати одну відповідь

Source: DIF • Created with Datawrapper

Рекомендації з покращення:

- ▶ **Внести зміни до механізму призначення Директора БЕБ, зменшивши кількість кандидатур, яка подається конкурсною комісією Кабінету Міністрів, до однієї.** Наразі остаточне рішення про призначення Директора БЕБ належить Кабінету Міністрів, що послаблює роль комісії та створює ризики впливу прем'єр-міністра на БЕБ.
- ▶ **Закріпити в законі чіткі терміни подання кандидатур на посаду Директора БЕБ, відбору комісією кандидатів на посаду Директора БЕБ і затвердження Кабінетом Міністрів відібраного кандидата,** аби унеможливити блокування роботи комісії та призначення Директора БЕБ.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНИХ ІНТЕРВ'Ю ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №10249

Загальна оцінка законопроєкту серед експертів – переважно позитивна. Вони відзначали під час інтерв'ю відповідність запропонованих законопроєктом змін міжнародним зобов'язанням України, зокрема в межах Стамбульської конвенції, конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дітей і конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Серед позитивних змін, запропонованих законопроєктом, двоє експертів відзначили унеможливлення застосування заходів примирення у випадку вчинення домашнього насильства, оскільки ця практика, з їхнього досвіду, лише збільшує частоту випадків домашнього насильства і порушує право постраждалої особи на уникнення ретравматизації.

«Говорячи про якраз дзвінки, які надходять на національну «гарячу лінію», можна сказати, що дійсно це є певним викликом. Дійсно є випадки, коли ми маємо ситуацію домашнього насильства і суд надає певний строк на примирення, три місяці в середньому. І за ці три місяці вчиняється ще більш жорсткий акт домашнього насильства. У тому числі вже були випадки, коли були порушені потім кримінальні провадження, оскільки наносилися тілесні ушкодження середньої тяжкості» (Марина Легенька, громадська організація «Ла-Страда Україна»)

Законопроєкт, на жаль, не деталізує, як саме суд визначатиме вчинення домашнього насильства однією зі сторін. Серед опитаних експертів є побоювання, що доведення факту домашнього насильства покладатиметься на постраждалу особу. Зокрема, у своєму рішенні про вчинення домашнього насильства суд може керуватися попередніми результатами розгляду цивільних, кримінальних чи адміністративних справ про домашнє насильство, що може ставити під загрозу постраждалих від домашнього насильства, які через свою вразливість перед кривдником та страх засудження чи відсутність допомоги не зверталися до правоохоронних органів.

Втім, щодо цієї законодавчої зміни немає єдності серед експертів, і Наталя Король, зокрема, вбачає ризики для можливості застосування медіації, яка сприяє позасудовому вирішенню спорів. На її думку, проведення медіації перед судовим розглядом справ про розлучення, навпаки, сприятиме зменшенню ймовірності подальшого насильства та вирішенню супутніх спорів, наприклад щодо розподілу майна при розлученні. Крім того, експертка пропонує, аби знизити прямий контакт кривдника і постраждалої особи, використовувати «човникову медіацію», коли медіатор передає інформацію між сторонами без їхньої безпосередньої зустрічі.

«Найбільший ризик ухвалення законопроекту в такому вигляді вбачаю у втраті можливостей застосування медіації. Медіація в справах про домашнє насильство, яке утворює склад адміністративного правопорушення, можлива і необхідна, оскільки суд не забезпечує безпеку для особи, яка зазнає насильства. Замість того, щоб визнавати медіацію недоцільною, краще запропонувати подальші окремі зустрічі, ймовірно, онлайн – “човникову медіацію”» (Наталя Король, Вінницький апеляційний суд)

Однак варто зазначити, що процедура примирення наразі не передбачає залучення третьої особи, у тому числі медіатора, а чинний закон «Про медіацію» вимагає для проведення медіації добровільної згоди обох сторін, тоді як процедура примирення подружжя може застосовуватися у разі незгоди одного з членів подружжя на розірвання шлюбу, таким чином не враховуючи інтереси іншої сторони.

Можливість розірвання шлюбу під час вагітності дружини чи протягом одного року після народження дитини, у разі вчинення домашнього насильства, експертки оцінили загалом позитивно. На думку експерток, цю пропозицію необхідно розширити, включивши в неї можливості розірвання шлюбу за бажанням одного з членів подружжя, без додаткових умов з боку законодавства, які б обмежували право подружжя на розлучення, оскільки такі обмеження можуть призводити до збільшення випадків домашнього насильства.

«Тому що, якщо жінка і чоловік не бажають перебувати в шлюбі, є факт чи немає факту вчинення домашнього насильства, то дитина чи вагітність не врятує ситуацію. Примусове перебування [у шлюбі], воно може призвести до дійсно серйозних наслідків, і в тому числі і виникнення домашнього насильства в сім'ях, де цього не було або де були лише певні передумови» (Марина Легенька, громадська організація «Ла-Страда Україна»)

Одним з аргументів на користь збереження обмеження права на розірвання шлюбу під час вагітності дружини є захист інтересів жінки та майбутньої дитини. У разі, якщо подружжя більше не бажає перебувати у шлюбі, позбавлення їх можливості розлучитися не сприятиме виконанню подружніх чи батьківських обов'язків. Однак у разі розлучення після народження дитини за обома батьками зберігається обов'язок утримувати дитину, в тому числі шляхом сплати аліментів.

«Говорячи про фінансову сторону цього питання, ми повинні розуміти, що є порядок стягнення аліментів. І він обов'язково має задіюватися як стосовно жінки, яка перебуває у відпустці по досягненню дитиною трьох років, так і стосовно, в тому числі, дитини, новонародженої дитини. Тому тут потрібно задіювати норми відповідно, які передбачають утримання дитини і виходити із інших обов'язків, а не примушування саме перебувати в шлюбі» (Марина Легенька, громадська організація «Ла-Страда Україна»)

Серед інших змін, пропонованих законопроектом, які експертки відзначили як позитивні: розширення переліку органів, що наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; зміна переліку спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; до переліку осіб, які можуть звертатися до спеціалізованих служб підтримки постраждалих, додані особи, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом.

«Включення до переліку спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, спеціалізованих центрів для роботи з дітьми, які постраждали від насильства або стали його свідками (за моделлю «Барнахус»). Лише у 2024 році за моделлю Барнахус проведено 18 допитів у 14 кримінальних провадженнях щодо 15 дітей» (Наталя Король, Вінницький апеляційний суд)

Пропозиції експерток з покращення законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі включали:

- ▶ Ухвалення законопроекту №5492 від 14.05.2021, який дозволить подавати позов про розірвання шлюбу за бажанням одного з подружжя без додаткових умов з боку держави та заборонить суду застосовувати заходи з примирення за наявності ознак вчинення домашнього насильства.

«Якщо говорити саме вузько про статті 110 і 111 [Сімейного Кодексу], то саме цей законопроект [№5492], який я назвала, а не №10249, більш повно регулює потреби і порушенні цими статтями питання» (Марина Легенька, громадська організація «Ла-Страда Україна»)

«Доцільним є саме заборона на застосування судами заходу стосовно примирення подружжя у випадку, коли причиною розірвання шлюбу є в цілому ознаки вчинення домашнього насильства, незалежно від того, чи є якісь паралельні судові процеси, чи є там рішення вже в цивільних, кримінальних, адміністративних справах. Тому тут ми говоримо виключно про певні ознаки. І вже складений, наприклад, терміновий заборонний

припис є підтвердженням вчинення домашнього насильства» (Марина Легенька, громадська організація «Ла-Страда Україна»)

- ▶ Посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства шляхом розширення застосування інших видів адміністративного покарання, окрім як штрафів, зокрема збільшення строків адміністративного арешту та громадських робіт.

«Проектом закону [№8329, вже ухвалений парламентом] передбачається збільшення штрафів. От зі свого боку і з боку організації, яку я представляю, ми можемо сказати, що штраф в цілому є дуже неефективним засобом впливу на кривдника. Оскільки переважно він сплачується із сімейного бюджету або в гірших випадках, і, на жаль, такі випадки не поодинокі, він сплачується самою постраждалою особою. Відповідно є інші види адміністративних стягнень. Це можуть бути громадські роботи, це може бути адміністративний арешт. З точки зору ефективності адміністративний арешт дійсно ефективний, тому що особа, яка вчинила домашнє насильство, вона ізолюється» (Марина Легенька, громадська організація «Ла-Страда Україна»)

- ▶ Розмежування повноважень між Міністерством соціальної політики та Національною соціальною сервісною службою у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

«На сьогодні головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, визначено Мінсоцполітики. У 2020 році було створено Національну соціальну сервісну службу, України серед основних завдань якої є запобігання та протидія домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. У зв'язку з цим є необхідність внесення змін до законодавства з метою розмежування повноважень між Мінсоцполітики та Нацсоцслужбою у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» (Шуневич Катерина, Асоціація жінок-юристок України "ЮрФем")

- ▶ Запровадження спеціалізації суддів з розгляду справ про домашнє насильство.

«Через специфіку явища домашнього насильства пропонується запровадження спеціалізації суддів з розгляду такої категорії справ, забезпечення систематичного підвищення їх кваліфікації та залучення до роботи міжвідомчих органів як на місцевому, регіональному, так і національному рівні» (Наталя Король, Вінницький апеляційний суд)

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №10249

Серед опитаних ставлення до відкриття можливості подружжю розірвати шлюб протягом вагітності дружини двоїсте. На думку 41% респондентів, така опція повинна бути доступною для подружжя в Україні. Проте 46% респондентів виступають проти змін до законодавства, які розширили б можливість подружжя у цьому питанні.

Статистично значущої різниці між відповідями жінок і чоловіків на це запитання немає. Серед представників обох статей більшість виступає проти можливості розірвати шлюб протягом вагітності дружини: 46% серед чоловіків проти 47% серед жінок. Наявність дітей чи перебування у шлюбі не мали вагомого впливу на ставлення респондентів до запропонованих законопроектом змін у частині розірвання шлюбу під час вагітності дружини.

Аналогічна картина спостерігається у розрізі вікових груп респондентів, однак тільки серед найстаршої вікової групи (60+ років) частка тих, хто проти можливості розірвати шлюб протягом вагітності, значно перевищує (+19%) частку тих, хто підтримує цю зміну.

Відповіді респондентів, які до повномасштабного вторгнення проживали у південних областях, суттєво відрізняються від відповідей респондентів з інших макрорегіонів. Так на Півдні лише 30% підтримують надання можливості розірвати шлюб протягом вагітності, порівняно з медіанним значенням у 40,5% в інших макрорегіонах. Проти змін у південних областях виступає 56% порівняно з медіанним значенням у 47% у решті областей.

Матеріальне становище мало незначний вплив на відповідь респондентів. Більш заможні респонденти частіше (+9,5%) підтримували надання подружжю можливості розлучатися протягом вагітності дружини, тоді як менш заможні верстви частіше виступали проти цього: медіанне значення «за» зміни у 37% порівняно з медіанним значенням «проти» змін у 49%.

Респонденти, які вважають, що члени подружжя не повинні мати можливість розірвати шлюб протягом вагітності дружини, на 25% частіше погоджувалися з тим, що збереження сім'ї важливіше за інтереси окремих її членів: 25% серед тих, хто за можливість розірвати шлюб, і 50% серед тих, хто проти такої можливості. А втім, у цієї позиції є свої межі. Навіть ті, хто проти запропонованих законопроектом змін у питанні можливості розлучення під час вагітності, не вважають за доцільне застосовувати заходи з примирення подружжя у випадках, коли мало місце насильство між подружжям.

Ті респонденти, які підтримують розширення можливостей для подружжя

розлучитися під час вагітності, вважають, що таке розірвання шлюбу має бути можливим за ініціативою будь-кого з подружжя (84%). Однак думки щодо обставин, за яких розлучення під час вагітності має бути можливим, різняться. 54% опитаних, які підтримують розірвання шлюбу під час вагітності, вважають, що така можливість повинна бути доступна лише у виняткових випадках (наприклад, у випадках домашнього насильства або зради одного з членів подружжя). Решта 46% погоджуються, що можливість розірвати шлюб повинна бути доступною для будь-кого з членів подружжя незалежно від обставин.

Другою фактичною зміною, яку пропонує законопроект, була заборона суду вживати заходи примирення, якщо один із подружжя вчинив домашнє насильство. За результатами загальнонаціонального опитування, 72% опитаних вважають, що держава не повинна намагатися зберегти шлюб шляхом примирення подружжя, якщо у шлюбі мало місце насильство. Протилежної думки дотримується 19% опитаних.

Проти застосування державою заходів з примирення однаковою мірою виступали як жінки, так і чоловіки; як респонденти, що перебувають чи перебували у шлюбі, так і не одружені; як респонденти з дітьми, так і без дітей. Водночас існує статистично значуща кореляція між підтримкою застосування державою заходів з примирення подружжя у разі вчинення домашнього насильства і превалюванням цінності збереження сім'ї над інтересами її окремих членів.

Абсолютна більшість опитаних (53%), незалежно від статі, не погоджуються з твердженням, що збереження сім'ї важливіше за інтереси окремих її членів. Під час опитування поставити інтереси сім'ї вище за інтереси її окремих членів готові були 37% респондентів.

Цінність сім'ї частіше превалює над індивідуальними цінностями серед респондентів віком за 60 років. Із них 44% погодилися з твердженням, що «збереження сім'ї важливіше за інтереси окремих її членів», тоді як 45% не погодилися. Для порівняння, серед респондентів віком до 60 років в середньому 34% погоджувалися з цим твердженням, а 57% – не погоджувалися.

Респонденти, які перебували чи перебувають у шлюбі, так само часто обирали індивідуальні цінності над сімейними, як і ті, хто ніколи не був у шлюбі: медіанне значення у 51,5% серед тих, хто перебуває чи перебував у шлюбі, порівняно з 58% серед тих, хто ніколи не перебував у шлюбі. Ця тенденція зберігається і серед респондентів з дітьми та без дітей: 52,5% респондентів з дітьми ставили вище інтереси окремих членів сім'ї за

власні, тоді як серед респондентів без дітей таких 56%.

Залежно від матеріального становища, респонденти, які мають вищий рівень матеріального забезпечення, рідше надавали перевагу цінності сім'ї порівняно з менш заможними респондентами: 26% порівняно з 45% серед респондентів, які живуть за межею бідності.

Серед опитаних близько 42%, незалежно від статі, погоджуються з тезою, що полегшення процедури розірвання шлюбу призведе до зростання кількості розлучень. Не погодилися з запропонованим твердженням 39%. Це може свідчити про те, що у разі запровадження змін у цій сфері частина населення буде схильною до моральної паніки, оскільки респонденти, які погоджувалися з наведеною тезою, на 27% частіше поділяли цінності сім'ї, ніж ті, хто не боїться потенційного збільшення кількості розлучень у разі спрощення процедури.

Занепокоєння щодо зростання кількості розлучень у разі полегшення відповідної процедури частіше вказували респонденти зі старших вікових груп. Наприклад, серед респондентів віком за 60 років 47% вважають, що полегшення розірвання шлюбу спричинить зростання розлучень, тоді як 38% із цим не згодні. Серед респондентів, які молодше, медіанне значення згоди з твердженням становить 40,5%, а незгоди – 48%.

Респонденти, які ніколи не були у шлюбі або ж перебувають у ньому зараз, частіше схилилися до того, що полегшення процедури розірвання шлюбу не призведе до зростання розлучень, тоді як розлучені респонденти частіше зазначали, що існує прямий зв'язок між легкістю розірвання шлюбу і рівнем розлучень.

Тривога щодо того, що спрощення процедури розлучень призведе до зростання розлучень, частіше поширена серед незаможних респондентів: 51% з респондентів, які живуть за межею бідності, погодилися з наведеним твердженням, не погодилися – 35%. Серед матеріально забезпечених громадян хвилювання щодо зростання кількості розлучень за умови полегшення відповідної процедури наявне у 32%, тоді як 54,5% не мають негативних прогнозів.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНИХ ІНТЕРВ'Ю ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №10177

Опитані експерти з числа керівництва двох українських університетів загалом оцінили запропоновані законопроектом зміни як позитивні або нейтральні. Під час експертного опитування респонденти не згадали про такі дискусійні зміни навколо законопроекту, як відмова від вечірньої та заочної форм навчання, які зрештою були прибрані з законопроекту.

Серед основних переваг законопроекту обидва експерти виокремили зростання суб'єктності студентів за рахунок більшої свободи вибору в питаннях тривалості навчання та обрання предметів. Крім того, законопроект дозволяє зараховувати результати раніше здобутої освіти, що знизить навантаження на студентів.

«Збільшуються можливості для реальної вибірковості навчальних курсів, також підвищується персональна відповідальність за персональний вибір. Здобувачі вищої освіти матимуть більше можливостей для гнучкого планування часу і форм свого навчання, зарахування результатів формальної, неформальної та інформальної освіти, залучення фінансів» (Сергій Квіт, Національний університет «Києво-Могилянська академія»)

«[Законопроект] Розширює академічну мобільність та визнання результатів навчання, здобутих за освітніми програмами фахової передвищої та вищої освіти, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти» (представниця викладацького складу одного з національних університетів)

Оцінка ж впливу законопроекту на адміністрацію та викладацький склад університетів серед експертів різнилася. На думку Сергія Квіта, законопроект сприяє університетській автономії, надаючи більше свободи у формуванні освітніх програм.

«Зміцнення університетської автономії, зокрема стосовно ставлення до обов'язкових компонентів освітніх програм у стандартах вищої освіти» (Сергій Квіт, Національний університет «Києво-Могилянська академія»)

Водночас Володимир Бугров наголошує, що адміністрація та науково-педагогічний склад можуть опинитися у скрутному становищі, оскільки законопроект не передбачає роз'яснення щодо планування освітнього процесу з врахуванням змін, запропонованих законопроектом. Зокрема, йдеться про право студентів змінювати строки навчання за освітньою програмою за рахунок зменшення чи збільшення річного навчального навантаження. Такі зміни можуть суттєво вплинути на кількість студентів, які опановують ту чи іншу дисципліну і, відповідно, позначитися на розмірі зарплатні викладачів та здатності університетів забезпечити проведення

великої кількості дисциплін з малою кількістю слухачів.

«Найбільший ризик – злам усталеної системи планування та реалізації освітнього процесу за відсутності проєкту нової» (Володимир Бугров, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

«Незрозуміло, яким чином організувати освітній процес, затверджувати навчальне навантаження науково-педагогічних працівників за умов зміни терміну навчання окремого здобувача» (представниця викладацького складу одного з національних університетів)

На думку однієї з експерток, законопроект також вкорінює нерівне ставлення до студентів відповідно до форми фінансування їхнього навчання.

«Законопроект містить дискримінаційні прояви між правами здобувачів вищої освіти, які здобувають освіту за державним замовленням, та здобувачів, які здобувають освіту за кошти юридичних чи фізичних осіб у пункті вибору терміну та інтенсивності навчання» (представниця викладацького складу одного з національних університетів)

Основним запитом щодо покращення чинного законодавства у сфері вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті серед експертів є подальший розвиток законодавства у сфері вищої освіти в бік всебічної університетської автономії та ухвалення окремих нормативно-правових актів, які б узгоджували вимоги законопроекту з можливостями університетів їх впровадити.

«[Необхідний] Комплексний підхід у реформуванні системи вищої освіти України. Недоліки подібних законопроектів переважно пов'язані з тим, що вони розглядаються широкою публікою та політиками фрагментарно, як окремі кроки, поза загальною картиною реформування вищої освіти, яку можна схарактеризувати як досягнення всебічної університетської автономії (академічної, фінансової, якої внаслідок існує, та організаційної)» (Сергій Квіт, Національний університет "Києво-Могилянська академія")

«Потрібно узгодити цей законопроект з іншим законодавством, на що неодноразово звертали увагу» (Володимир Бугров, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

«Треба залишити питання формування освітніх програм, у тому числі кваліфікації, форми здобуття освіти, вимоги до вступників, на розсуд академічної спільноти, ЗВО, роботодавців та здобувачів» (представниця викладацького складу одного з національних університетів)

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №10177

Серед опитаних українців досі домінує бачення університету як закладу з підготовки кадрів для ринку праці. Такої думки дотримуються 55% респондентів. Тих, хто вважає університети насамперед академічною інституцією, націленою на підготовку науковців та проведення досліджень, – 31%. Статистично значущої різниці у відповідях респондентів, залежно від їхнього віку, немає.

Попри те, що сприйняття університетів як етапу у підготовці до ринку праці домінує у всіх макрорегіонах, у західних областях ця думка більш поширена, ніж загалом по країні: 66% порівняно з медіанним значенням у 51% для решти областей.

Респонденти з вищою або незакінченою вищою освітою на 10% частіше, ніж респонденти без неї, вважали, що пріоритетом українських університетів має бути підготовка науковців. Однак абсолютна більшість (53%) серед тих, хто здобували вищу освіту, все ж таки вважають, що українські університети передусім мають готувати майбутні кадри для ринку праці.

Перша редакція законопроєкту передбачала ліквідацію вечірньої та заочної форм навчання, однак ці зміни не потрапили у кінцевий варіант, в якому був ухвалений законопроєкт. Скорочення вечірньої та заочної форм навчання подекуди аргументують низькою якістю такої освіти. Противники скасування цих форм навчання наполягають на тому, що це зменшить доступність вищої освіти для окремих категорій населення.

Переважна більшість респондентів, незалежно від віку та рівня освіти, поділяли обидві точки зору. Так 88,5% респондентів вважають, що саме денна очна форма навчання найбільше сприяє здобуттю якісної освіти. Щодо інших запропонованих форм навчання, то до 20% опитаних вважають, що вони здатні забезпечити студентів якісною освітою.

Водночас близько половини опитаних українців не готові відмовлятися від таких форм здобуття вищої освіти, як заочна, вечірня очна та онлайн-навчання. Майже половина респондентів, які, зокрема, вважають, що саме денна очна форма навчання є найякіснішою, підтримують збереження заочної, вечірньої очної та онлайн-навчання.

Респонденти підтримують можливість здобуття вищої освіти за різними формами, навіть якщо не всі з них вважають якісними, не в останню чергу через важливість доступності вищої освіти для населення. Зокрема 62% опитаних погодилися з твердженням, що якомога більша кількість українських громадян повинна мати вищу освіту. Не згодні з цим твердженням 32% респондентів.

Збільшення доступу до вищої освіти підтримує переважна більшість респондентів, втім частка прихильників доступності освіти трохи вища серед респондентів віком від 18 до 39 років, ніж серед респондентів, які старші за віком: медіанне значення різниці між цими двома групами 5%.

Респонденти, які мають вищу або незакінчену вищу освіту, частіше погоджувалися з твердженням, що якомога більша кількість українських громадян повинна мати вищу освіту. (70% порівняно з медіанним значенням у 57%). Аналогічна залежність спостерігається і між відповідями респондентів залежно від їхнього матеріального становища: 77% серед матеріально забезпечених респондентів порівняно з медіанним значенням у 65% серед менш заможних респондентів.

Одна з новел законопроекту – зміна студентом навчального плану, що дасть змогу йому опанувати необхідну кількість кредитів за коротший чи довший проміжок часу, ніж це було раніше. Таким чином навчання на бакалавріаті, яке нині триває 4 роки, можна буде скоротити, наприклад, до 2 років, або ж навпаки продовжити. Оцінка впровадження таких змін переважно не визначатиметься через вплив змін на якість освіти, оскільки більшість опитаних (41%) вважає, що продовження чи скорочення строків навчання за умови збереження об'єму навчальної програми не вплине на якість здобутої освіти. Погіршення якості освіти прогнозують 25,5% опитаних, а покращення – 15%.

Оцінка змін у якості освіти за умови зміни строків її отримання не залежала від віку респондентів. Респонденти, що живуть за межею бідності, частіше прогнозували зниження якості освіти (+13%) і рідше прогнозували її зростання (-6%) порівняно з матеріально забезпеченими респондентами. Ті респонденти, які мають середню спеціальну освіту чи вище, частіше (+9%) за респондентів з неповною середньою і загально середньою освітою прогнозували, що зміна тривалості здобуття освіти не вплине на її якість.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНИХ ІНТЕРВ'Ю ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №5344-Д

Експертна оцінка законопроєкту розділилася, але всі опитані експерти погодилися, що він потребує доопрацювання. Так експертка Людмила Фурсова зазначає, що версія законопроєкту до другого читання усуває неточності першої редакції, однак законопроєкт і досі, на думку експертки, не відповідає зобов'язанням України у межах Конвенції про права осіб з інвалідністю.

«В законопроєкті є багато позитивних моментів щодо права на працю, більше того, у порівнянні з законопроєктом станом на кінець 2022 року, у варіанті до другого читання були прибрані відверті ляпи щодо прав людей з інвалідністю. Але Україна ще у 2009 році ратифікувала Конвенцію про права осіб з інвалідністю і з початку 2010-х років планувала імплементувати в чинне законодавство Директиву ЄЕС 2000/78 щодо рівності у сфері праці, і якщо подивитись на цей законопроєкт з погляду стандартів цих двох міжнародних документів, то є купа запитань та зауважень» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Протилежну оцінку законопроєкту до другого читання дає Павло Ждан, звертаючи увагу на те, що багато позитивних змін, напрацьованих разом із громадськістю, не увійшли до редакції законопроєкту до другого читання. На його думку, наразі законопроєкт не сприяє покращенню трудових прав людей з інвалідністю та має більше шансів створити додаткові незручності, ніж їх усунути.

«Було п'ятнадцять засідань по 3–4 години, де ми намагалися довести розробникам, депутатам, що у нашій пропозиції таке і наша позиція така. Бачите, 911 правок. І все це в один прекрасний день було просто закреслено і залишено все те, що захотілося певним суб'єктам просто залишити» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

«По великому рахунку, якщо глибоко аналізувати цей законопроєкт, в половині випадків взагалі немає нічого особливо нового. Більшість того, що подається з цього приводу у якості «новацій» є переформульованими або спотвореними нормами чинного законодавства, які вже зараз можна реалізувати, але Мінсоцполітики та Фонд соціального захисту просто на це не виділяють кошти. Життєздатність цих «новацій» нереалістична і це в Україні, в якій проблеми людей з інвалідністю надзвичайно гостро актуалізувались в результаті військової агресії проти України» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Одним із ключових позитивних аспектів законопроєкту, на думку Людмили Фурсової, є запровадження таких форм соціального підприємництва,

як підприємства трудової інтеграції і підприємства захищеного працевлаштування. Імплементация цих норм зможе розширити коло підприємств, які можуть розраховувати на підтримку держави. Однак, водночас, законопроект потребує доопрацювання у частині розробки механізму набуття нових статусів підприємствами.

«Передбачення різних форм захищеної зайнятості – це плюс законопроекту, але тут важливо після його ухвалення швидко забезпечити нормативну базу для порядку організації підтримуваного працевлаштування, яка б дозволила їм працювати» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Серед інших переваг Людмила Фурсова відзначала відмову від концепції окремих робочих місць для осіб з інвалідністю, що може сприяти реальному залученню осіб з інвалідністю на ринок праці, роблячи їх учасниками загальних трудових процесів, а не окремою категорією, яка потребує спеціальних умов.

«Концепція «окремих робочих місць» не відповідала міжнародним стандартам щодо права людини з інвалідністю обирати чи погоджуватись на роботу в умовах, коли ринок праці є відкритим, доступним та інклюзивним. Крім цього, цей принцип дозволяв недобросовісним роботодавцям формально створювати робочі місця, а потім в судовому порядку доводити, що вони зробили все від себе можливе для працевлаштування, а отже, мають право не сплачувати адміністративно-господарські санкції» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Крім того, експертка Людмила Фурсова позитивно оцінила пропозицію спрямовувати кошти, отримані від санкцій, на облаштування робочих місць та реалізацію принципу їх розумного пристосування. Це дозволить створити інклюзивне середовище, що відповідає потребам людей з інвалідністю та забезпечить рівні можливості для їх працевлаштування.

«Якщо санкції будуть замінені на внесок, будуть певні кошти, якими зможуть скористатись роботодавці, які працевлаштовують людей з інвалідністю. Визнання різних видів підприємств захищеної зайнятості – це теж непогана можливість для людей з інвалідністю з комплексними порушеннями та психічними або інтелектуальними порушеннями отримати роботу, а їхнім роботодавцям отримати необхідну підтримку» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Водночас Павло Ждан розкритикував відповідні зміни. За його словами, законодавство вже давно дозволяє використовувати кошти, що надійшли до Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю від роботодавців у

вигляді санкцій, на створення чи облаштування робочих місць для осіб з інвалідністю, проте, за його словами, Мінсоцполітики та Фонд соціального захисту фінансів на це не виділяють.

Незважаючи на окремі позитивні аспекти, експерти вказують на низку недоліків законопроекту, які можуть погіршити захищеність трудових прав людей з інвалідністю. Одним із найчастіше згадуваних недоліків є неузгодженість, а подекуди й дублювання законопроектом уже наявної нормативно-правової бази.

«Одним з ключових недоліків теперішнього законодавства є паралельне регулювання питань праці людей з інвалідністю трудовим законодавством та окремим законодавством щодо прав людей з інвалідністю. Чомусь у випадку праці автори не пішли аналогічним шляхом, що відповідало б Директиві ЄС та спростило б регулювання. Натомість вирішили вносити косметичні зміни та створювати окремі норми саме для людей з інвалідністю» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

«По факту, все те ж саме, що там зазначено в тих начебто нових гарантіях, які передбачаються для людей з інвалідністю, кожна позиція, практично кожна позиція, вона вже передбачена чинним законодавством, просто різними законодавчими актами. І зібрання їх в одній статті ніяким чином не покращить, не полегшить стан працевлаштування і зайнятості людей з інвалідністю в Україні» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Серед інших прогалин законопроекту експерти зазначали відсутність змін до антидискримінаційного законодавства, які б передбачали відповідальність за відмову у забезпеченні розумного пристосування робочого місця. Таким чином існують ризики, що вимоги щодо облаштування робочих місць, зазначені у законопроекті, можуть залишитися лише на рівні декларацій, не забезпечуючи реальних змін у працевлаштуванні людей з інвалідністю.

«Запровадження принципу розумного пристосування та відповідальності за відмову в розумному пристосуванні має бути, в першу чергу, частиною антидискримінаційного законодавства, зокрема Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Законопроектом № 5344-д не передбачаються зміни до вищеназваного Закону» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Людмила Фурсова також звертає увагу на складність і тривалість процедури звернення роботодавця за розумним пристосуванням

робочих місці, у випадках, коли він самостійно не в змозі забезпечити цього у повному обсязі.

«Законопроект наразі пропонує дуже тривалу і складну процедуру звернення за розумним пристосуванням, плюс перевірки роботодавця, і не встановлює жодних розумних термінів забезпечення розумним пристосуванням у випадку позитивного рішення» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Законопроект перекладає відповідальність за визначення повного переліку заходів розумного пристосування на Кабінет Міністрів, що, на думку експертки, може знизити ефективність таких заходів, оскільки низька гнучкість переліку не відповідатиме актуальному запиту серед працівників з інвалідністю.

«У статті 17.1 законопроекту є перелік заходів розумного пристосування із зазначенням, що інші заходи визначаються Кабміном. Ця норма суперечить самому принципу розумного пристосування, бо воно застосовується в індивідуальних випадках і не може бути врегульовано вичерпним переліком чогось затвердженого на рівні КМУ» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

Між різними редакціями законопроекту до статті 17 були внесені зміни, які фактично роблять заходи розумного пристосування необов'язковими, оскільки необхідність таких заходів тепер визначатиметься на розсуд роботодавця.

Експерти, які представляють позицію людей з інвалідністю, солідарні в негативній оцінці норм законопроекту, що фактично звужують коло роботодавців, які мають виконувати встановлений у законопроекті норматив з працевлаштування осіб з інвалідністю у 4%. Так, стаття 18.2 пропонує не включати при здійсненні розрахунку нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю посади, пов'язані з роботами зі шкідливими чи небезпечними умовами праці. Таким чином, вимоги з працевлаштування осіб з інвалідністю для сфер, які найбільше «продукують» осіб з інвалідністю, є нижчими.

«У нас до війни професій з важкими і шкідливими умовами було майже мільйон. Частка працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці – 29%. От подивіться: добувна промисловість – 66%. Це що значить? Що в цій галузі 66% відразу буде звільнено від виконання нормативів. Якщо ця галузь найбільше продукує людей з інвалідністю, то ця галузь повинна взяти на себе обов'язок і щодо їхньої подальшої долі. Тобто не можете ви

працевлаштовувати людей з інвалідністю в шахти? Ну це зрозуміло, і не треба їх туди працевлаштовувати. Створіть додаткові виробництва» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Стаття 18 законопроекту регулює випадки набуття працівником інвалідності під час виконання посадових обов'язків і передбачає, що працівник повинен мати змогу повернутися на роботу, на якій працював до отримання інвалідності, а роботодавець зобов'язаний здійснити заходи розумного пристосування для такого працівника. Для експерта Андрія Єрашова, який представляє думку підприємців щодо законопроекту, основним недоліком цієї статті є відсутність чіткого механізму переведення працівника на іншу посаду у разі набуття працівником інвалідності, якщо він більше не може виконувати ті посадові обов'язки, які виконував до набуття інвалідності.

Водночас, експерт Павло Ждан звертає увагу на умовність виконання роботодавцями цієї статті, оскільки у разі невиконання роботодавцем обов'язків, покладених на нього законопроектом, відповідальності за це не передбачено, окрім як фінансової компенсації працівнику за втрачений зарібок. Це фактично створює механізм відкupu для роботодавців від працівників, які отримали інвалідність під час виконання посадових обов'язків.

«Пропонується запровадити грошову виплату і фактично дозволити роботодавцю звільнити цю людину. Якщо в чинній редакції там немає такого, скажімо так, права звільнити, тобто там написано, що пріоритетне право забезпечується на робочому місці, де настала інвалідність. То чинна редакція дозволяє роботодавцю відкупитися і законно звільнити людину з інвалідністю, замість того, щоб створювати чи розумно пристосовувати для неї робоче місце» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Та сама стаття законопроекту також пропонує знизити з 4% до 2% норматив із працевлаштування осіб з інвалідністю для таких категорій роботодавців, як заклади охорони здоров'я, реабілітаційні заклади, надавачі соціальних послуг та установи й організації, основним видом діяльності яких є реабілітація осіб з інвалідністю, навчання таких осіб або догляд за ними. На думку експертів, це може створити небезпечний прецедент, який з часом призведе до розширення категорій роботодавців, які не зобов'язані виконувати норматив із працевлаштування людей з інвалідністю.

«Є багато дискусій про необхідність дотримання 4% нормативу працевлаштування людей з інвалідністю, однак якщо для однієї групи,

надавачі соціальних, реабілітаційних та медичних послуг, зменшується норматив виконання до 2%, то це дуже поганий прецедент для зменшення нормативу й для інших видів підприємств» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

«Як ти тільки даси комусь одному поблажку, весь час тут же з'являється інший суб'єкт, інший, інший. І ця дірочка перетворюється на величезну діру, внаслідок чого нівелюється абсолютно і сенс нормативу, і відповідальність цих суб'єктів» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Крім того, за словами експерта Павла Ждана, у чинному класифікаторі видів економічної діяльності відсутня реабілітація осіб з інвалідністю, що унеможлиблює практичне застосування цієї норми законопроєкту.

«Для всіх роботодавців встановлюється норматив 4%, а для закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, надавачів соціальних послуг, державних, комунальних, недержавних підприємств, основні види діяльності яких є реабілітація, навчання та догляд, їм – 2%. Але немає в класифікаторі видів економічної діяльності такого основного виду діяльності, як реабілітація осіб з інвалідністю, навчання осіб з інвалідністю, догляд за особами з інвалідністю» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Ще однією прогалиною законопроєкту в частині сплати внеску роботодавцями, на думку експерта Павла Ждана, є поширення цього внеску, а також штрафів за його несплату, на рівних умовах як на приватних підприємців, так і на державні та комунальні установи. Як наслідок, це може призводити, до того, що державні і комунальні заклади не матимуть змоги сплатити штрафи, оскільки відповідні гроші в бюджеті не передбачені.

«Як комерційне підприємство на кшталт магазину АТБ, так і райдержадміністрація, так і органи місцевого самоврядування, так і школи, і садочки, повинні виконувати норматив робочих місць для працевлаштування людей з інвалідністю. Для того, щоб школа сплатила санкції, вона має ці гроші десь взяти. Тобто у неї є два шляхи. Або вона в оперативному порядку має знайти десь людей з інвалідністю і ефективно їх працевлаштувати в себе, або вона має заплатити за рахунок коштів заробітних плат співробітників цей внесок. То що краще? Звісно, що в Міністерстві фінансів у законі про державний бюджет не передбачають кошти для сплати школами цих внесків» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Опитані експерти наголошують на необхідності доопрацювання положень законопроєкту для усунення недоробок. Один зі шляхів – відмова від ухвалення законопроєкту в другому читанні і напрацювання нового, який би справді враховував позицію правозахисних організацій, що працюють з людьми з інвалідністю. Експерти наголошують на необхідності провести попередні розрахунки актуальної чисельності економічно активних людей з інвалідністю, частки працевлаштованих людей з інвалідністю у різних секторах економіки, кількості суб'єктів, що потенційно сплачуватимуть внесок та певний обсяг грошей, які можуть бути залучені на розумне пристосування.

«Жодного розрахунку – чи є в нас достатня кількість людей з інвалідністю, за рахунок чого будуть сплачуватися кошти, штрафи цим державним сектором – таких розрахунків немає. Я чув на якомусь засіданні цифру, що більшість суб'єктів державного сектору вже виконують норматив на сьогодні. Але погодьтесь, хай буде навіть 10% бюджетних установ – не виконують. Що з ними робити?» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

«Взагалі Міністерство соціальної політики навіть порахувати, скільки людей з інвалідністю у нас, не може. Вони називають цифру 16%, тому що вони там беруть по цифрам Пенсійного фонду, у якого мають там реєструватися не всі роботодавці. По даним Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики, щонайменше, вдвічі у нас більше працюючих людей з інвалідністю. Не знаю, хто з них помилився» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

Задля покращення захисту трудових прав людей з інвалідністю, експерти наполягають на:

- ▶ Частина масштабних змін, запропонованих законопроєктом, має бути впроваджена шляхом внесення змін до ширших, основоположних законів. Необхідно внести зміни до антидискримінаційного законодавства, які б дозволили забезпечити повноцінне впровадження принципу розумного пристосування та гарантували б захист прав людей з інвалідністю у сфері праці. Крім того, законопроєкт потребує внесення змін до Податкового кодексу України та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», які б фіксували у ньому пільги, що надаються підприємствам трудової інтеграції осіб з інвалідністю і підприємствам захищеного працевлаштування.

«В цьому законопроєкті це вже неможливо, але необхідно паралельно працювати над внесенням змін до антидискримінаційного законодавства» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

«Всі податки регулюються Податковим кодексом. А тут для того, щоб не збурювати суспільство, винайшли такий метод, який фактично вводить обов'язковий платіж для суб'єктів, у яких вісім і більше працівників, який фактично є податком» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

- ▶ Зниженні забюрократизованості у частині подання звітності роботодавцями про нарахування та сплату внеску.

«Знов-таки, якщо порівняти з цією системою, яка є на сьогодні. Йому (роботодавцю) приходиться раз на рік такий папірець, на якому написано, що він повинен сплатити адміністративно-господарський внесок. Жодного звіту він не подає. Він дивиться на цей папірець. Якщо він погоджується – він сплачує. Якщо не погоджується – йде до суду. Що ж пропонується законопроєктом? Законопроєктом пропонується п'ять звітів. І ще один аспект. Звільнення від подачі звітів відбулося рік чи півтора тому. Тоді був один річний звіт. І то – один річний звіт, я підкреслюю. Зараз це будуть щоквартальні звіти і там, здається, річний один. Який сенс повертатися до цього?» (Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)

- ▶ Вдосконаленні процедури звернення роботодавців по компенсацію за заходи з розумного пристосування робочого місця. Процедура має бути чітко прописаною у законі, із зазначенням термінів виконання та врахуванням інтересів самозайнятих осіб з інвалідністю. Важливо передбачити в законопроєкті механізми, які дозволять цій категорії громадян отримати підтримку в рамках розумного пристосування, що сприятиме їхній соціально-економічній інтеграції та забезпечить рівні можливості для реалізації у підприємницькій діяльності.

«Необхідно спростити систему звернення за розумним пристосуванням та передбачити можливість, щоб не лише роботодавець звертався за компенсацією, а й сама людина могла звернутись за розумним пристосуванням» (Людмила Фурсова, Fight For Right)

- ▶ Перелік видатків, на які можуть бути спрямовані кошти з Державного фонду соціального захисту осіб з інвалідністю, має бути чітко визначений у законі, аби уникнути зловживань.

- ▶ Слід розширити повноваження Фонду соціального захисту, щоб він міг ефективно виконувати покладені на нього послуги з підготовки та супроводу працівників з інвалідністю, надавати консультації роботодавцям, які бажають взяти на роботу людину з інвалідністю.

*«Коли роботодавець отримає відповіді на всі свої запитання, коли роботодавцю Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю і Центр зайнятості скажуть, що на обліку в Центрі зайнятості ось перебуває людина, ми її підготуємо, профінансуємо для неї створення нового чи облаштування існуючого робочого місця, зробимо супровід на робочому місці, і вона буде у вас працювати. На додачу до цього важливо, щоб ця людина не втратила внаслідок працевлаштування ніякі пільги, гарантії, виплати та житлову субсидію. Коли отакий належний і ефективний механізм буде, тоді, напевно, і роботодавець буде менш боятися, і людина буде захищеною, і просвітницька робота має певним чином відбуватися»
(Павло Ждан, Національна Асамблея людей з інвалідністю України)*

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №5344-Д

Абсолютна більшість респондентів (61%) вважають, що в Україні поширена дискримінація людей з інвалідністю при працевлаштуванні на роботу. Не згодна з цим майже чверть опитаних (23%). Частіше за інших про поширеність дискримінації людей з інвалідністю під час працевлаштування повідомляли респонденти, які до 24 лютого проживали у південних областях: 79% порівняно з медіанним значенням у 58% для решти макрорегіонів.

Найефективнішою стратегією заохочення роботодавців брати на роботу більше людей з інвалідністю, на думку 42% респондентів, є використання тільки заходів позитивного стимулювання. Поєднання санкцій разом із програмами позитивного заохочення підтримало 31% опитаних, а використання винятково санкцій – 13%. Не вважають за необхідне будь-яким чином стимулювати роботодавців приймати на роботу людей з інвалідністю 8% опитаних.

Опцію застосування санкцій до роботодавців для заохочення їх наймати людей з інвалідністю частіше (+10%) підтримували респонденти, які живуть за межею бідності. Тоді як матеріально забезпечені респонденти, навпаки, частіше (+7%) вважали ефективнішим надання певних бонусів роботодавцям за працевлаштування людей з інвалідністю.

У гіпотетичній ситуації респондентам було запропоновано оцінити власне бажання відвідати нову пекарню, яка розташована неподалік їхнього дому, має хороші відгуки знайомих, смачну випічку та ввічливий персонал. Персонал уявної пекарні складався винятково з людей із інвалідністю, у тому числі з інтелектуальними порушеннями. Для моделювання гіпотетичної ситуації були обрані реальні приклади схожих бізнесів в Україні та окремо озвучені інші фактори, що стосуються якості бізнесу та можуть вплинути на рішення респондента.

Попри те, що в сценарії бізнес надавав якісні послуги, був територіально доступний, продавав якісний і необхідний респонденту товар, 6% респондентів повідомили, що їхнє бажання відвідати таку пекарню знизлося б. З певною обережністю можна припустити, що рішення цих респондентів було зумовлене упередженим ставленням до людей з інвалідністю, зокрема з інтелектуальними порушеннями. Про те, що їх бажання відвідати пекарню зросло, повідомило 38% опитаних. Більшість респондентів (47,5%) відштовхувалася б від інших факторів.

Розподіл респондентів між різними варіантами відповідей приблизно однаковий за макрорегіоном проживання до повномасштабного вторгнення їхнім майновим становищем. Однак матеріально забезпечені

респонденти частіше (+13%) повідомляли про зростання бажання відвідати пекарню, тоді як менш заможні частіше (+12%) повідомляли, що спиралися б на інші фактори. Ця різниця, ймовірно, зумовлена ціною товару як фактором, який не був зазначений у сценарії.

Один із чинників, який стримує працевлаштування людей з інвалідністю і на який міг би вплинути законопроект – це облаштування доступного робочого простору. Запропоновані законопроект змін покладають, за деяким винятком, відповідальність за облаштування доступного робочого простору для людей з інвалідністю на роботодавців, однак, на думку 59% респондентів, відповідати за це має більшою мірою держава. 22% опитаних вважають, що облаштовувати доступний робочий простір мають перш за все роботодавці, 8% покладають це завдання на об'єднання людей з інвалідністю і ще 5,5% опитаних – на міжнародні організації.

Другий запропонований сценарій стосувався опису ситуації очевидної дискримінації людини з інвалідністю при працевлаштуванні. За сценарієм людина з інвалідністю мала кращі характеристики порівняно з іншими претендентами на вакансію, однак отримала відмову через побоювання роботодавця, що потенційні клієнти через власні упередження відмовлятимуться від його послуг і дохід роботодавця впаде. Респондентів запитували, як, на їхню думку, у ситуації явної дискримінації повинна вчинити держава щодо роботодавця, пропонуючи різні сценарії, які передбачають ті чи інші форми санкцій.

Відносна більшість респондентів (18,5%) обрала сценарій невтручання держави, що можна пояснити як небажанням, аби держава загалом регулювала питання нагляду за недискримінацією осіб з інвалідністю під час працевлаштування, так і супротивом негативних заходів заохочення у вигляді санкцій чи зобов'язань.

Серед інших сценаріїв, які представляли різну конфігурацію трьох можливих заходів (штраф, зобов'язання прийняти людину з інвалідністю на роботу, зобов'язання пристосувати робоче місце) більшість обирало сценарій, який зобов'язує пристосувати робоче місце для людей з інвалідністю (17%) і, таким чином, прямо не впливає на ситуацію з дискримінаційною відмовою у роботі конкретній людині, яка мала місце. Трохи менш популярним серед респондентів (12%) був сценарій, який зобов'язує роботодавця пристосувати робоче місце для людей з інвалідністю і найняти людину з інвалідністю, якій він відмовив. Найрідше респонденти обирали конфігурації, де так чи інакше фігурувало накладання штрафу на роботодавця: від 5% до 8%.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНИХ ІНТЕРВ'Ю ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №10439

Позиції експертів щодо законопроєкту варіюються від позитивних до нейтральних. Загалом експерти відзначали, що порівняно з законодавством, яке діяло до ухвалення законопроєкту, прийнятий за основу законопроєкт потенційно може сприяти перезавантаженню БЕБ, однак експерти також висловили сумніви щодо можливості розв'язання системних проблем у роботі БЕБ.

«Якщо брати до уваги діючий закон, то прийнятий за основу законопроєкт можна вважати позитивним кроком на шляху до реформування, перезавантаження, БЕБ» (Олег Іванов, VoxUkraine)

«Він [законопроєкт] не вирішує системних проблем в роботі цього органу, а тим паче в роботі прокуратури, яка здійснює процесуальне керівництво і публічне обвинувачення за цим напрямом діяльності» (Євген Крапивін, Центр політико-правових реформ)

«Ми позитивно оцінюємо сам факт реформи Бюро економічної безпеки, бо це вже дуже необхідний і на часі крок. Проте, законопроєкт потребує значного доопрацювання для прийняття в другому читанні» (Тетяна Шевчук, Центр протидії корупції)

Основною позитивною зміною, запропонованою законопроєктом, експерти назвали можливість залучати до конкурсної комісії з відбору кандидатів на посаду Директора БЕБ іноземців. Щодо оцінки цієї зміни експерти були однакові.

«Основною перевагою законопроєкту є залучення представників від міжнародних і іноземних організацій до конкурсної комісії з відбору директора БЕБ і до Комісії з проведення оцінки. Причому, голос членів конкурсної комісії від міжнародних організацій є більш вагомим, що може призвести до більшої об'єктивності відбору кандидатів» (Олег Іванов, VoxUkraine)

До інших позитивних змін експерти віднесли: відповідність законопроєкту міжнародним зобов'язанням України та запровадження механізму звільнення Директора БЕБ за неналежне виконання обов'язків.

«Реформування БЕБ згадується в низці зобов'язань України економічного характеру щодо структурних реформ, а також в EU Enlargement Report, тож виконання цього кроку є пріоритетом. Крім того, законопроєкт впроваджує механізм звільнення директора БЕБ за "професійним критерієм", тобто у зв'язку із неналежним або невиконанням службових обов'язків, що підтверджене в ході застосування дисциплінарної процедури» (Євген Крапивін, Центр політико-правових реформ)

Недоліком законопроекту, який озвучили всі опитані експерти, є можливість прем'єр-міністра обирати Директора БЕБ з двох запропонованих комісією кандидатів. На думку експертів, це створює ризики того, що прем'єр-міністр обиратиме Директора не відповідно до його навичок і знань, а на основі його лояльності до уряду.

«При відборі голови відбіркова комісія пропонуватиме двох кандидатів. Це означає, що уряд може вибирати умовно того, хто більш подобається або може піддаватися більшому тиску» (Тетяна Шевчук, Центр протидії корупції)

«Одним з недоліків проєкту є те, що Конкурсна комісія з відбору директора БЕБ, має подати на затвердження прем'єр-міністру України не більше двох кандидатур. Тобто з двох кандидатур швидше за все прем'єр-міністр призначить лояльного до влади кандидата» (Олег Іванов, VoxUkraine)

Окрім того, експерти критикували законопроект за недостатньо деталізовано прописаний процес проведення переатестації, що може негативно вплинути на процес очищення БЕБ, або ж взагалі сумнівалися в ефективності атестації як засобу очищення інституції. Зокрема, може повторитися кейс з проведенням переатестації у Національній поліції, коли частина недоброчесних поліцейських була поновлена на посадах через суди.

«Сам процес переатестації, він не достатньо добре прописаний і не має виписаних етапів і процедур конкурсу належним чином, якщо не заглиблюється в юридичні деталі. Це дозволить маніпулювати цією переатестацією в процесі або потім оскаржити результати в суді, і можливо, якісь недоброчесні працівники зможуть відновити себе на посаді. Наприклад, ми таке бачили з поліцією» (Тетяна Шевчук, Центр протидії корупції)

«Атестування працівників БЕБ, можливо, і видається гарної ідеєю, але досвід атестування поліції (2015–2016); прокуратури (2015, 2019-й і до сьогодні) демонструє, що якість цього процесу забезпечити неможливо ні на рівні закону, ні на підзаконному рівні. Проблема в тому, що мотивувати висновок про звільнення майже неможливо, він завжди буде оскаржений в судах, адже якими не були б критерії, вони мають спиратись на систему оцінки роботи працівників БЕБ, результати службових розслідувань тощо, а цих критеріїв наразі не існує взагалі. Відтак будь-які придумані Комісією ad hoc критерії навряд чи дадуть бажаний результат. Якщо чинні працівники БЕБ вважаються професійно непридатними – будь ласка, проводьте службове розслідування і звільняйте за неналежне виконання або невиконання службових обов'язків в порядку дисциплінарного стягнення» (Євген Крапивін, Центр політико-правових реформ)

Серед інших зазначених експертами недоліків законопроекту – відсутність строків подання кандидатів на посаду Директора БЕБ до комісії та строків затвердження прем'єр-міністром одного з кандидата. Як наслідок, виникає можливість блокування роботи БЕБ.

«У законопроекті не визначено строків подання та призначення кандидатур до конкурсної комісії з обрання директора БЕБ. Виникають питання, а що якщо уряд або міжнародні організації не подадуть своїх кандидатів до Комісії? Що, якщо отримавши кандидатів від міжнародних організацій, Кабмін не буде їх призначати? Чи можна у такий спосіб заблокувати роботу Комісії і роботу БЕБ загалом?» (Олег Іванов, VoxUkraine)

Під час інтерв'ю експерти розійшлися в оцінці пункту законопроекту, який фактично надає помічникам членів конкурсної комісії та самим членам комісії доступ до інформації з обмеженим доступом під час проведення відбору кандидатів. Експерт з VoxUkraine вбачає ризик для захисту персональних даних кандидатів, тоді як експертка з Центру протидії корупції наполягає на тому, що ця норма не дозволить приховати від комісії певну інформацію.

«У проекті не визначені питання захисту персональних даних, а саме до таких даних, і до даних незавершених кримінальних справ отримують члени комісій і їх помічники» (Олег Іванов, VoxUkraine)

«Я не вбачаю в цьому проблеми. Це нормально, оскільки це не дасть приховати якусь інформацію за грифом «для службового користування», і особа, яка отримує доступ до такої інформації, буде нести відповідальність за порушення режиму регулювання такої інформації» (Тетяна Шевчук, Центр протидії корупції)

Експерти, переважно, одностайні у своїх пропозиціях з покращення прозорості та підзвітності діяльності БЕБ:

- ▶ Зменшення кількості кандидатур на посаду Директора БЕБ, яких комісія подає прем'єр-міністру, з двох до одного.
- ▶ Визначення чітких строків, в межах яких мають бути подані кандидатури на посаду Директора БЕБ, а також термін затвердження відібраного кандидата на посаду.
- ▶ Законодавчо вдосконалити дисциплінарні процедури та систему оцінювання працівників БЕБ, що дозволить звільняти працівників, які неналежно виконують свої обов'язки, без залучення процедури перетестації.

«В БЕБ це розвиток дисциплінарної процедури, впровадження системи оцінювання, поєднаною із прокурорською, негайний аудит» (Євген Крапивін, Центр політико-правових реформ)

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ №10439

Для того, щоб опосередковано заміряти рівень обізнаності респондентів щодо повноважень БЕБ, їм було запропоновано гіпотетичну ситуацію на основі реального кейсу. Респондентам пропонувалося відповісти, який із чотирьох запропонованих органів має почати досудове розслідування за фактом заволодіння керівником муніципального підприємства декількома мільйонами державних коштів. Серед наданих варіантів відповідей була нині неіснуюча Державна фіскальна служба; Антимонопольний комітет, який здійснює контроль за добросовісністю конкуренції на ринку; Національне агентство з питань запобігання корупції, яке не наділене повноваженнями ведення досудових розслідувань, і Бюро економічної безпеки (БЕБ).

Відносна більшість респондентів (30%) обрала Національне агентство з питань запобігання корупції. 13% вважало, що описаний кейс підпадає під діяльність нині неіснуючої Державної фіскальної служби. 4,5% віднесли його до юрисдикції Антимонопольного комітету. Близько 31% респондентів не змогли відповісти на запитання. Правильну відповідь – БЕБ – надали 22% опитаних. Обізнаність щодо повноважень БЕБ не залежала від рівня освіти респондентів.

Респонденти, які обізнані у повноваженнях БЕБ, трохи частіше (+10%) довіряли БЕБ порівняно з іншими респондентами, але загалом рівень довіри до БЕБ залишається низьким. Загалом БЕБ довіряє 21% опитаних, не довіряє – 46%, незалежно від макрорегіону проживання респондентів чи їхнього рівня освіти. Таким чином, баланс довіри становить -25%. Для [порівняння](#), баланс довіри до НАБУ станом на грудень 2023 року становив -19%, до НАЗК – -22%, до САП – -23%.

Одна з ключових змін законопроєкту – залучення іноземців до процесу відбору кандидатів на посаду Директора БЕБ. Попри те, що раніше у суспільному дискурсі домінувала підтримка залучення іноземців до керівних посад і ухвалення важливих рішень, не в останню чергу через недовіру до української влади, наразі 49% опитаних виступають проти залучення іноземців до відбору кандидатів на посади керівників правоохоронних органів. Залучення іноземців підтримує 36% респондентів. Тож, цілком ймовірно, що залучення іноземців до відбору кандидатів на посаду Директора БЕБ не матиме значного позитивного ефекту на довіру населення до самого БЕБ.

До залучення іноземців до відбору кандидатів на посади керівників правоохоронних органів краще ставляться молодь, населення західних областей і матеріально забезпечені респонденти, однак навіть серед цих категорій негативне ставлення до цієї ініціативи поширене майже серед

половини респондентів.

61% респондентів недостатньо цікавляться конкурсом на посаду Директора БЕБ, щоби стежити за перебігом співбесід, навіть якби мали таку можливість. Готові стежити за конкурсом 27% респондентів. Близько 12% не визначилися. Рівень зацікавленості у конкурсі на посаду Директора БЕБ не залежить від віку респондентів. Найнижчий рівень інтересу до конкурсу спостерігається серед респондентів, які до повномасштабного вторгнення проживали у східних областях: 19% зацікавлені конкурсом порівняно з медіанним значенням у 28% серед інших макрорегіонів.

У розрізі освіти та матеріального становища респонденти з вищим рівнем освіти та кращим матеріальним становищем частіше виявляли зацікавленість у спостереженні за процесом проведення конкурсу. Так серед респондентів з вищою і незакінченою вищою освітою стежили б за конкурсом 31%, а серед респондентів з неповною середньою і загальною середньою освітою – 18%. Серед забезпечених респондентів стежити за конкурсом готові 33% опитаних, серед тих, хто живе за межею бідності, – 24%.

Одним із дискусійних пунктів законопроекту був розмір пулу кандидатів на посаду Директора БЕБ, з яких має обирати Кабінет Міністрів. Більшість опитаних респондентів (37%), незалежно від макрорегіону проживання, вважають, що кількість кандидатів має бути від трьох і більше. Близько 16% респондентів вважають, що кандидатів, відібраних незалежною комісією, має бути двоє. Майже стільки ж (15%) вважають, що відібраний кандидат має бути один. Лише 9,5% опитаних підтримують, аби Кабінет Міністрів самостійно обирав і призначав кандидата на посаду Директора БЕБ.

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ У ТАБЛИЧНОМУ ВИГЛЯДІ

1. На Вашу думку, чи у членів подружжя повинна бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності дружини? (у %; n=2016)

Так	21,3
Скоріше так	19,3
Скоріше ні	17,8
Ні	28,5
Важко відповісти	13,0

1.1. Розподіл за статтю (у %)

	Чоловіки	Жінки
Так	19,9	22,5
Скоріше так	18,6	20,0
Скоріше ні	18,0	17,6
Ні	27,7	29,2
Важко відповісти	15,8	10,6

1.2. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Так	27,7	25,1	18,7	20,7	17,2
Скоріше так	15,0	19,2	21,7	24,9	17,2
Скоріше ні	15,9	17,5	18,4	13,5	21,3
Ні	24,6	25,8	29,5	28,4	32,0
Важко відповісти	16,8	12,4	11,7	12,6	12,4

1.3. Розподіл за сімейним станом (у %)

	Ніколи не були одружені	Були одружені, але не на даний момент	Одружені зараз
Так	27,8	19,8	20,1
Скоріше так	15,1	19,6	20,7
Скоріше ні	16,9	16,2	18,7
Ні	23,0	30,7	29,0
Важко відповісти	17,2	13,7	11,6

1.4. Розподіл за наявністю дітей (у %)

	Немає дітей	Є дитина чи діти
Так	24,1	20,4
Скоріше так	16,0	20,4
Скоріше ні	17,9	17,9
Ні	26,6	29,0
Важко відповісти	15,4	12,3

1.5. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	27,3	19,0	15,0	22,1
Скоріше так	18,7	21,5	15,0	18,2
Скоріше ні	17,4	17,4	23,1	16,4
Ні	27,2	26,8	32,5	31,3
Важко відповісти	9,4	15,3	14,5	11,9

1.6. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Так	19,4	17,9	21,6	32,8
Скоріше так	16,1	18,9	21,4	16,0
Скоріше ні	20,4	18,4	17,1	16,8
Ні	33,2	30,6	27,2	22,5
Важко відповісти	10,9	14,2	12,8	11,9

2. На Вашу думку, за чиєю ініціативою і за яких обставин члени подружжя повинні мати можливість розірвати шлюб у разі вагітності дружини? (% серед респондентів, які вважають, що у членів подружжя повинна бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності дружини; n=824; респонденти могли обрати одну відповідь)

Розірвання шлюбу має бути можливим за ініціативою будь-кого з подружжя, але тільки у виключних випадках (наприклад випадках домашнього насильства, чи зради одного з членів подружжя)	44,9
Розірвання шлюбу має бути можливим виключно за ініціативи ДРУЖИНИ незалежно від обставин	11,7
Розірвання шлюбу має бути можливим виключно за ініціативи ЧОЛОВІКА незалежно від обставин	0,7
Розірвання шлюбу має бути можливим за ініціативою будь-кого з подружжя незалежно від обставин	39,1
Важко відповісти	3,6

3. Чи варто державі намагатися зберегти шлюб шляхом примирення подружжя, якщо один з членів подружжя застосовував насильство щодо іншого? (у %; n=2016)

Так	8,1
Скоріше так	11,2
Скоріше ні	23,8
Ні	47,9
Важко відповісти	9,0

3.1. Розподіл за статтю (у %)

	Чоловіки	Жінки
Так	8,4	7,8
Скоріше так	12,0	10,6
Скоріше ні	23,9	23,6
Ні	44,6	50,7
Важко відповісти	11,0	7,3

3.2. Розподіл за сімейним станом (у %)

	Ніколи не були одружені	Були одружені, але не на даний момент	Одружені зараз
Так	7,8	8,0	8,3
Скоріше так	7,8	12,2	11,8
Скоріше ні	22,6	22,7	24,5
Ні	51,5	46,1	47,5
Важко відповісти	10,2	10,9	7,8

3.3. Розподіл за наявністю дітей (у %)

	Немає дітей	Є дитина чи діти
Так	7,6	8,1
Скоріше так	9,1	12,0
Скоріше ні	22,8	24,1
Ні	50,2	47,2
Важко відповісти	10,3	8,6

3.4. Розподіл за ставленням до можливості розірвати шлюб протягом вагітності дружини (у %)

	У членів подружжя повинна бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності	У членів подружжя НЕ повинно бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності
Так	12,0	27,6
Ні	83,8	63,6
Важко відповісти	4,3	8,8

4. Ви згодні чи не згодні з кожним із наступних тверджень: Збереження сім'ї важливіше за інтереси окремих її членів (у %; n=2016)

Повністю згоден/на	13,5
Скоріше згоден/на	23,3
Скоріше не згоден/на	31,3
Зовсім не згоден/на	22,1
Важко відповісти	9,7

4.1. Розподіл за статтю (у %)

	Чоловіки	Жінки
Повністю згоден/на	12,9	14,1
Скоріше згоден/на	23,4	23,2
Скоріше не згоден/на	31,7	30,9
Зовсім не згоден/на	20,6	23,4
Важко відповісти	11,4	8,3

4.2. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Повністю згоден/на	12,1	12,4	10,3	12,6	17,7
Скоріше згоден/на	20,2	22,7	24,1	21,6	25,9
Скоріше не згоден/на	32,1	32,7	33,3	31,8	28,4
Зовсім не згоден/на	25,9	25,4	22,8	23,7	16,5
Важко відповісти	9,7	6,8	9,5	10,2	11,5

4.3. Розподіл за сімейним станом (у %)

	Ніколи не були одружені	Були одружені, але не на даний момент	Одружені зараз
Повністю згоден/на	12,4	15,8	12,7
Скоріше згоден/на	19,1	23,3	24,5
Скоріше не згоден/на	31,2	28,6	32,6
Зовсім не згоден/на	26,4	19,7	22,0
Важко відповісти	10,9	12,6	8,2

4.4. Розподіл за наявністю дітей (у %)

	Немає дітей	Є дитина чи діти
Повністю згоден/на	12,9	13,8
Скоріше згоден/на	20,9	24,1
Скоріше не згоден/на	30,2	31,5
Зовсім не згоден/на	25,9	21,0
Важко відповісти	10,1	9,7

4.5. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Повністю згоден/на	14,7	14,9	12,1	13,2
Скоріше згоден/на	29,9	22,8	25,2	12,8
Скоріше не згоден/на	23,2	32,4	33,8	26,3
Зовсім не згоден/на	19,0	20,0	20,0	38,7
Важко відповісти	13,3	9,9	8,9	9,1

4.6. Розподіл за ставленням до можливості розірвати шлюб протягом вагітності дружини (у %)

	У членів подружжя повинна бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності	У членів подружжя НЕ повинно бути можливість розірвати шлюб протягом вагітності
Згоден/на	25,1	49,8
Не згоден/на	69,3	42,0
Важко відповісти	5,6	8,1

4.7. Розподіл за ставленням до застосування заходів примирення у випадках сімейного насильства (у %)

	Державі варто намагатися зберегти шлюб шляхом примирення подружжя, навіть якщо мало місце насильство	Державі НЕ варто намагатися зберегти шлюб шляхом примирення подружжя, якщо мало місце насильство
Згоден/на	70,1	27,1
Не згоден/на	22,8	65,2
Важко відповісти	7,2	7,6

4.8. Розподіл за ставленням до застосування заходів примирення у випадках сімейного насильства (у %)

	Згодні, що полегшення процедури розірвання шлюбу призведе до зростання кількості розлучень	НЕ згодні, що полегшення процедури розірвання шлюбу призведе до зростання кількості розлучень
Згоден/на	52,2	25,1
Не згоден/на	41,6	70,1
Важко відповісти	6,1	4,9

5. Якщо полегшити процедуру розірвання шлюбу, кількість розлучень зросте (у %; n=2016)

Повністю згоден/на	15,1
Скоріше згоден/на	27,2
Скоріше не згоден/на	27,1
Зовсім не згоден/на	18,0
Важко відповісти	12,7

5.1. Розподіл за статтю (у %)

	Чоловіки	Жінки
Повністю згоден/на	15,1	15,1
Скоріше згоден/на	26,3	27,9
Скоріше не згоден/на	28,3	26,0
Зовсім не згоден/на	17,2	18,6
Важко відповісти	13,1	12,3

5.2. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Повністю згоден/на	14,6	12,2	12,7	15,3	18,6
Скоріше згоден/на	26,2	28,0	24,4	28,2	28,4
Скоріше не згоден/на	26,5	29,9	32,2	27,6	21,9
Зовсім не згоден/на	18,1	20,9	18,2	17,7	15,7
Важко відповісти	14,6	9,0	12,5	11,1	15,5

5.3. Розподіл за сімейним станом (у %)

	Ніколи не були одружені	Були одружені, але не на даний момент	Одружені зараз
Повністю згоден/на	15,1	17,9	13,7
Скоріше згоден/на	25,4	28,6	27,5
Скоріше не згоден/на	25,1	22,5	29,4
Зовсім не згоден/на	19,0	17,1	18,2
Важко відповісти	15,4	13,9	11,3

5.4. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Повністю згоден/на	19,3	14,1	14,5	16,4
Скоріше згоден/на	31,6	29,6	27,2	16,0
Скоріше не згоден/на	20,8	26,2	30,6	23,4
Зовсім не згоден/на	14,2	16,9	16,0	31,1
Важко відповісти	14,2	13,2	11,7	13,1

6. На Вашу думку, яку роль мають відігравати університети в сучасному українському суспільстві? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

У пріоритеті має бути підготовка робочої сили для ринку праці	55,4
У пріоритеті має бути підготовка науковців, які проводитимуть дослідження	31,0
Важко відповісти	13,6

6.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
У пріоритеті має бути підготовка робочої сили для ринку праці	49,7	53,2	56,9	57,8	57,7
У пріоритеті має бути підготовка науковців	37,0	31,0	30,1	30,4	28,7
Важко відповісти	13,4	15,9	13,0	11,7	13,6

6.2. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
У пріоритеті має бути підготовка робочої сили для ринку праці	65,7	52,5	50,6	50,5
У пріоритеті має бути підготовка науковців	23,5	34,5	33,5	32,3
Важко відповісти	10,9	13,0	15,9	17,2

6.3. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
У пріоритеті має бути підготовка робочої сили для ринку праці	58,9	56,1	52,7
У пріоритеті має бути підготовка науковців	27,3	27,2	37,0
Важко відповісти	13,8	16,6	10,3

7. Які з запропонованих форм здобуття вищої освіти, на Вашу думку, найбільше сприяють отриманню студентами якісної освіти? (у %; n=2008; респонденти могли обрати декілька відповідей)

Денна форма очного навчання	88,5
Вечірня форма очного навчання	18,5
Онлайн форма навчання	19,4
Заочна форма навчання	21,4
Важко відповісти	4,5

7.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Денна форма очного навчання	89,3	87,0	90,5	88,4	89,2
Вечірня форма очного навчання	20,5	18,1	17,1	17,3	19,5
Онлайн форма навчання	29,9	21,3	18,7	16,1	14,8
Заочна форма навчання	22,5	23,8	22,7	18,0	20,6
Важко відповісти	2,1	4,3	5,0	6,0	5,0

7.2. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Денна форма очного навчання	84,7	87,2	92,7
Вечірня форма очного навчання	14,7	20,2	18,9
Онлайн форма навчання	12,8	18,9	23,6
Заочна форма навчання	19,7	20,4	23,6
Важко відповісти	7,4	5,6	2,0

8. Які з запропонованих форм здобуття вищої освіти, на Вашу думку, мають бути доступними в Україні? (у %; n=2013; респонденти могли обрати декілька відповідей)

Денна форма очного навчання	87,3
Вечірня форма очного навчання	42,2
Онлайн форма навчання	44,8
Заочна форма навчання	53,4
Важко відповісти	3,6

8.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Денна форма очного навчання	87,0	86,5	89,1	86,5	87,7
Вечірня форма очного навчання	42,4	41,3	41,7	39,2	45,0
Онлайн форма навчання	53,3	52,6	43,3	43,7	36,6
Заочна форма навчання	53,9	56,1	57,2	52,4	49,7
Важко відповісти	1,7	3,9	2,5	3,9	4,9

8.2. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Денна форма очного навчання	85,0	84,6	91,7
Вечірня форма очного навчання	37,5	42,1	45,0
Онлайн форма навчання	33,6	46,2	49,4
Заочна форма навчання	49,6	53,0	56,4
Важко відповісти	4,2	5,1	1,6

8.1. Розподіл за формою здобуття вищої освіти, яку респондент вважає найякіснішою (у %)

	Вважають найякіснішою денну форму очного навчання	Вважають найякіснішою вечірню форму очного навчання	Вважають найякіснішою онлайн форму навчання	Вважають найякіснішою заочну форму навчання
Денна форма очного навчання	94,4	92,0	84,5	84,1
Вечірня форма очного навчання	44,7	86,4	40,6	38,4
Онлайн форма навчання	45,3	45,9	84,1	41,7
Заочна форма навчання	54,5	58,9	54,9	88,2
Важко відповісти	1,1	0,5	1,8	1,4

9. Ви згодні чи не згодні з наступним твердженням: Якомога більша кількість українських громадян повинна мати вищу освіту? (у %; n=2016)

Повністю згоден/-на	29,2
Скоріше згоден/-на	33,2
Скоріше не згоден/-на	19,3
Повністю не згоден/-на	12,5
Важко відповісти	5,8

9.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Повністю згоден/-на	29,5	35,0	27,6	27,8	26,8
Скоріше згоден/-на	35,1	31,1	35,2	32,9	32,5
Скоріше не згоден/-на	18,3	19,0	19,0	19,6	20,1
Повністю не згоден/-на	10,6	11,4	13,6	13,3	13,1
Важко відповісти	6,5	3,4	4,6	6,3	7,6

9.2. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Повністю згоден/-на	31,2	24,1	33,6
Скоріше згоден/-на	24,6	34,6	36,1
Скоріше не згоден/-на	20,8	21,6	16,2
Повністю не згоден/-на	14,5	14,0	9,9
Важко відповісти	8,9	5,7	4,3

9.3. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Повністю згоден/-на	35,4	24,5	29,9	36,1
Скоріше згоден/-на	30,2	29,9	34,8	40,6
Скоріше не згоден/-на	15,6	22,0	19,5	13,5
Повністю не згоден/-на	12,7	15,8	11,0	7,0
Важко відповісти	6,1	7,8	4,8	2,9

10. На Вашу думку, якщо студенти за власним бажанням зможуть замість 4 років на бакалавраті, опанувати необхідні знання за 2 чи 6 років, як це вплине на якість отриманої ними освіти? (у %; n=2016)

Якість отриманої освіти скоріше зросте	15,0
Якість отриманої освіти скоріше впаде	25,5
Якість отриманої освіти не зміниться	40,9
Важко відповісти	18,5

10.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Якість отриманої освіти скоріше зросте	19,3	16,5	14,6	14,1	12,3
Якість отриманої освіти скоріше впаде	21,7	24,6	28,2	25,2	26,8
Якість отриманої освіти не зміниться	42,9	41,8	43,1	41,4	37,4
Важко відповісти	16,1	17,0	14,1	19,2	23,5

10.2. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Якість отриманої освіти скоріше зросте	13,2	15,7	15,1
Якість отриманої освіти скоріше впаде	28,8	22,2	27,7
Якість отриманої освіти не зміниться	33,6	43,5	41,7
Важко відповісти	24,4	18,6	15,6

10.3. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Якість отриманої освіти скоріше зросте	10,4	12,6	16,0	23,4
Якість отриманої освіти скоріше впаде	30,2	26,6	23,7	24,6
Якість отриманої освіти не зміниться	38,7	43,0	40,6	37,3
Важко відповісти	20,8	17,8	19,8	14,8

11. На Вашу думку, який зі шляхів з більшою вірогідністю стимулюватиме роботодавців наймати людей з інвалідністю? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

Застосування санкцій проти роботодавців, якщо роботодавець не найняв необхідну частку людей з інвалідністю	12,7
Надання певних бонусів роботодавцям, якщо роботодавець найняв необхідну частку людей з інвалідністю	41,7
Поєднання обох попередніх варіантів	31,0
Не вважаю за необхідне будь-яким чином стимулювати роботодавців наймати людей з інвалідністю	8,3
Важко відповісти	6,3

11.1. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Застосування санкцій проти роботодавців, якщо роботодавець не найняв необхідну частку людей з інвалідністю	21,7	11,6	12,0	10,7
Надання певних бонусів роботодавцям, якщо роботодавець найняв необхідну частку людей з інвалідністю	36,3	38,9	44,3	46,3
Поєднання обох попередніх варіантів	24,5	34,5	29,6	30,3
Не вважаю за необхідне будь-яким чином стимулювати роботодавців наймати людей з інвалідністю	10,4	7,8	8,7	7,0
Важко відповісти	7,1	7,2	5,5	5,7

12. Уявіть, що поруч з Вашим домом відкрилася пекарня, де працюють винятково люди з інвалідністю, а Вам саме треба придбати хліб. Ваші сусіди позитивно відгукуються про пекарню, кажуть що у ній смачна випічка і ввічливий персонал. Ви також дізналися, що співробітники пекарні, зокрема пекарі і касири, це люди з інтелектуальними порушеннями, такими як синдром Дауна та розлад аутистичного спектру. У такій ситуації, як би змінилося Ваше бажання відвідати нову пекарню? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

Бажання відвідати нову пекарню зросло б	38,4
Не вплинуло б на моє бажання відвідати нову пекарню, відштовхувався б від інших факторів	47,5
Бажання відвідати нову пекарню знизилося б	6,0
Важко відповісти	8,1

12.1. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Бажання відвідати нову пекарню зросло б	44,2	37,2	37,3	34,0
Не вплинуло б на моє бажання відвідати нову пекарню, відштовхувався б від інших факторів	45,1	48,2	50,2	47,6
Бажання відвідати нову пекарню знизилося б	5,8	5,3	4,3	8,7
Важко відповісти	4,9	9,3	8,2	9,7

12.2. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Бажання відвідати нову пекарню зросло б	38,2	35,1	37,8	50,4
Не вплинуло б на моє бажання відвідати нову пекарню, відштовхувався б від інших факторів	41,5	50,3	49,5	37,7
Бажання відвідати нову пекарню знизилося б	6,6	5,8	5,7	7,4
Важко відповісти	13,7	8,8	7,0	4,5

13. На Вашу думку, чи поширена зараз в Україні дискримінація людей з інвалідністю при працевлаштуванні на роботу? (у %; n=2016)

Так	26,4
Скоріше так	34,7
Скоріше ні	14,2
Ні	8,9
Важко відповісти	15,8

13.1. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	23,0	24,6	31,8	31,4
Скоріше так	38,8	32,3	47,6	26,7
Скоріше ні	14,2	17,6	5,6	12,0
Ні	13,1	9,4	0,9	7,0
Важко відповісти	10,9	16,0	14,2	22,9

14. Хто має найбільше докладатися до облаштування доступного робочого простору для людей з інвалідністю? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

Держава	59,3
Міжнародні організації	5,5
Об'єднання людей з інвалідністю	8,0
Роботодавці	22,2
Інше	1,2
Важко відповісти	3,7

15. Уявіть наступну ситуацію. Роботодавець Олег володіє службою таксі. До нього в службу на вакансію таксиста, подається водій Сергій, який з народження є нечуючим. На відміну від інших претендентів на посаду Сергій має попередній досвід роботи в таксі, новий автомобіль та ніколи не порушував правил дорожнього руху, однак Олег все одно відмовляє Сергію через страх, що клієнти відмовлятимуться їхати з нечуючим водієм і дохід його бізнесу впаде. Як на Вашу думку, у зв'язку з цим, щодо Олега має вчинити держава? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

Не втручатися в дану ситуацію	18,5
Накласти на Олега штраф	4,8
Зобов'язати Олега найняти Сергія	6,9
Зобов'язати Олега пристосувати робочі місця для людей з інвалідністю	17,4
Накласти на Олега штраф і зобов'язати найняти Сергія	5,4
Накласти на Олега штраф і зобов'язати пристосувати робочі місця для людей з інвалідністю	6,4
Зобов'язати Олега найняти Сергія і пристосувати робочі місця для людей з інвалідністю	11,7
Накласти на Олега штраф, зобов'язати найняти Сергія і пристосувати робочі місця для людей з інвалідністю	7,6
Важко відповісти	21,4

16. Уявіть гіпотетичну ситуацію. Сьогодні Вам стало відомо про те, що керівник муніципального підприємства заволодів декількома мільйонами державних коштів. Який з наступних органів мав би почати досудове розслідування за даним фактом? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

Державна фіскальна служба (ДФС)	12,6
Бюро економічної безпеки (БЕБ)	22,0
Антимонопольний комітет	4,5
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	30,3
Важко відповісти	30,6

16.1. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Державна фіскальна служба (ДФС)	10,9	12,5	13,5
Бюро економічної безпеки (БЕБ)	18,3	22,4	23,5
Антимонопольний комітет	4,8	5,5	3,2
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	29,0	29,1	32,5
Важко відповісти	36,9	30,5	27,3

17. Як Ви поставилися б до того, що до відбору кандидатів на посади керівників правоохоронних органів залучалися б іноземці? (у %; n=2016)

Цілком позитивно	12,1
Скоріше позитивно	23,6
Скоріше негативно	24,3
Цілком негативно	24,6
Важко відповісти	15,4

17.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Цілком позитивно	12,8	10,9	14,9	13,2	9,8
Скоріше позитивно	29,1	25,2	24,9	20,4	20,6
Скоріше негативно	23,8	24,8	23,6	25,2	24,4
Цілком негативно	19,1	23,8	22,2	24,6	29,8
Важко відповісти	15,3	15,3	14,4	16,5	15,4

17.2. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілков позитивно	14,4	10,6	7,3	14,9
Скоріше позитивно	29,6	21,1	20,5	22,9
Скоріше негативно	26,4	23,9	26,9	20,6
Цілков негативно	16,9	28,1	31,2	23,6
Важко відповісти	12,7	16,3	14,1	17,9

17.3. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Цілков позитивно	9,4	10,0	12,7	18,9
Скоріше позитивно	12,7	25,5	24,1	26,2
Скоріше негативно	25,8	23,2	25,8	21,3
Цілков негативно	33,3	25,9	23,6	16,4
Важко відповісти	18,8	15,4	13,9	17,2

18. Оцініть, наскільки Ви довіряєте чи не довіряєте Бюро економічної безпеки (БЕБ)? (у %; n=2016)

Повністю довіряю	1,9
Скоріше довіряю	18,7
Скоріше не довіряю	26,2
Зовсім не довіряю	20,1
Важко відповісти	33,0

18.1. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Повністю довіряю	1,7	2,2	0,4	2,5
Скоріше довіряю	19,9	18,9	19,3	16,2
Скоріше не довіряю	27,4	26,2	30,9	22,1
Зовсім не довіряю	19,7	18,8	23,2	21,6
Важко відповісти	31,3	33,9	26,2	37,6

18.2. Розподіл за матеріальним становищем респондентів (у %)

	Вкрай бідні	Бідні	Умовно забезпечені	Забезпечені
Повністю довіряю	0,9	1,9	1,5	4,1
Скоріше довіряю	14,1	18,8	18,4	22,9
Скоріше не довіряю	26,3	25,3	28,7	21,2
Зовсім не довіряю	23,9	18,9	19,9	21,6
Важко відповісти	34,7	35,1	31,5	30,2

18.3. Розподіл за проінформованістю про повноваження БЕБ (у %)

	Проінформовані	Не проінформовані
Повністю довіряю	3,6	1,1
Скоріше довіряю	29,1	21,7
Скоріше не довіряю	29,7	30,8
Зовсім не довіряю	16,9	20,2
Важко відповісти	20,7	27,2

19. Чи стежили б Ви за проведенням співбесід на посаду Директора Бюро економічної безпеки (БЕБ), якби у Вас була така можливість? (у %; n=2016)

Так	8,7
Скоріше так	18,2
Скоріше ні	25,9
Ні	34,8
Важко відповісти	12,4

19.1. Розподіл за віком (у %)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старше
Так	10,3	8,0	6,2	10,2	8,9
Скоріше так	19,3	20,2	19,2	17,2	16,0
Скоріше ні	24,0	26,6	25,5	26,5	26,4
Ні	36,8	34,1	35,0	33,4	35,0
Важко відповісти	9,7	11,0	14,1	12,7	13,7

19.2. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	8,1	9,7	8,6	7,5
Скоріше так	24,0	17,9	17,2	11,5
Скоріше ні	24,2	28,1	24,6	24,7
Ні	34,3	30,6	37,1	42,9
Важко відповісти	9,4	13,7	12,5	13,5

19.3. Розподіл за рівнем освіти (у %)

	Неповна і загальна середня	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Так	7,4	8,1	9,9
Скоріше так	10,9	19,0	21,0
Скоріше ні	23,7	28,2	24,4
Ні	46,6	31,6	32,6
Важко відповісти	11,5	13,1	12,2

20. На Вашу думку, яку роль має відігравати Кабінет Міністрів України у призначенні Директора Бюро економічної безпеки (БЕБ)? (у %; n=2016; респонденти могли обрати одну відповідь)

Обирати з трьох і більше кандидатів запропонованих незалежною комісією	37,2
Обирати з двох кандидатів запропонованих незалежною комісією	16,3
Призначати одного кандидата запропонованого незалежною комісією	15,6
Самостійно відбирати кандидата та призначати його	9,5
Важко відповісти	21,4

20.1. Розподіл за макрорегіоном проживання до 24 лютого 2022 року (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Обирати з трьох і більше кандидатів запропонованих незалежною комісією	33,8	37,3	38,6	40,5
Обирати з двох кандидатів запропонованих незалежною комісією	18,9	14,9	19,3	13,9
Призначати одного кандидата запропонованого незалежною комісією	17,3	17,2	13,3	11,4
Самостійно відбирати кандидата та призначати його	7,5	11,2	8,2	9,2
Важко відповісти	22,5	19,4	20,6	24,9

Залиште свій відгук на наш проєкт, щоб ми могли його покращити (до 1 хв):

